

Riksantikvarieämbetet

Kunskapsavdelningen

Informationssystemet för fornminnen – lista med lämningstyper och antikvarisk praxis

Version 3.4

Förord

Lämningstypslistan består av en förteckning över de lämningstyper som används för olika kulturhistoriska lämningar i informationssystemet för fornminnen (FMIS). Förteckningen innehåller benämningar, definitioner samt ev. egenskapstyper och egenskapsvärden som kan knytas till lämningstypen. I listan presenteras de sammansatta lämningstyperna sist (sid. 47-51).

Huvuddelen av aktuell version av listan fastställdes den 24 mars 2003, därefter gjordes smärre justeringar (rättning av stavfel o.dyl.) och våren 2007 togs den enkla lämningstypen Boplats bort och den sammansatta lämningstypen Boplatsområde ändrades till Boplats. Lämningstypen Boplats kan, till skillnad från alla andra lämningstyper, både ha egenskapsvärden och ingående lämningstyper.

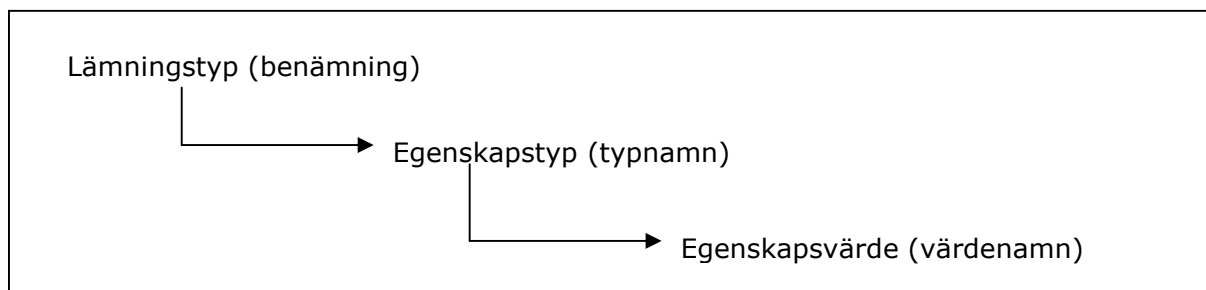
Lagen om kulturminnen m.m. (KML 1988:950) 2 kap. 1§ anger vad som utgör fasta fornlämningar. Den närmare tolkningen av vad som ska bedömas som fast fornlämning utvecklas över tiden. I dokumentet redovisas den tillämpning av lagen (antikvarisk bedömning) som utvecklats vid Riksantikvarieämbetets fornminnesinventeringar för den ekonomiska kartan. Riksantikvarieämbetet beslutade om den aktuella tillämpningen den 17 december 2002. Redovisningen reviderades efter kompletteringar i lämningstypslistan den 24 mars 2003. I bilaga 1 återfinns beslutstexten vilken även omfattar vissa utgångspunkter och definitioner.

Den antikvariska bedömningen för lämningstypen Depåfynd, där ett fel insmugit sig, ändrades 28 augusti 2007. Den rekommenderade Antikvariska bedömningen skall vara: Registreras ej som fast fornlämning.

Antalet lämningstyper är 162. Detta inkluderar fyra lämningstyper som berör stående byggnader och två lämningstyper som endast ska och har använts i samband med konverteringen av det befintliga digitala materialet.

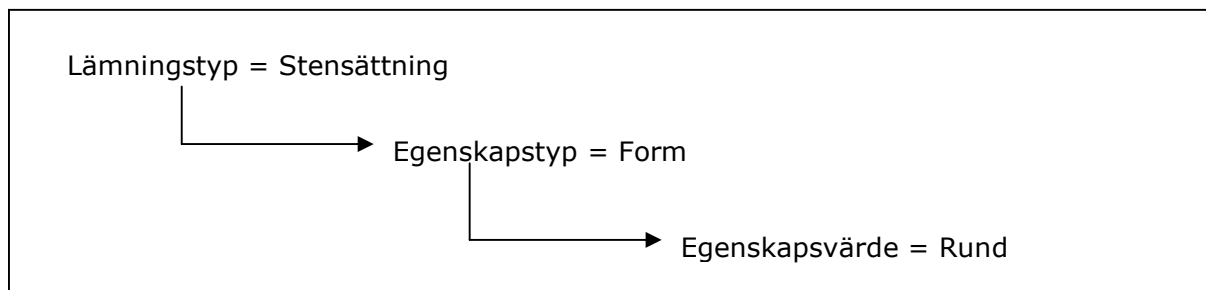
Begreppsmodell för lämningstyper

Begreppsmodellen för lämningstyper kan grafiskt presenteras så här:

Benämning är namnet på en viss lämningstyp som kan registreras separat. Till lämningstypen kan föras vissa egenskapstyper. Dessa har i sin tur olika värden (egenskapsvärden).

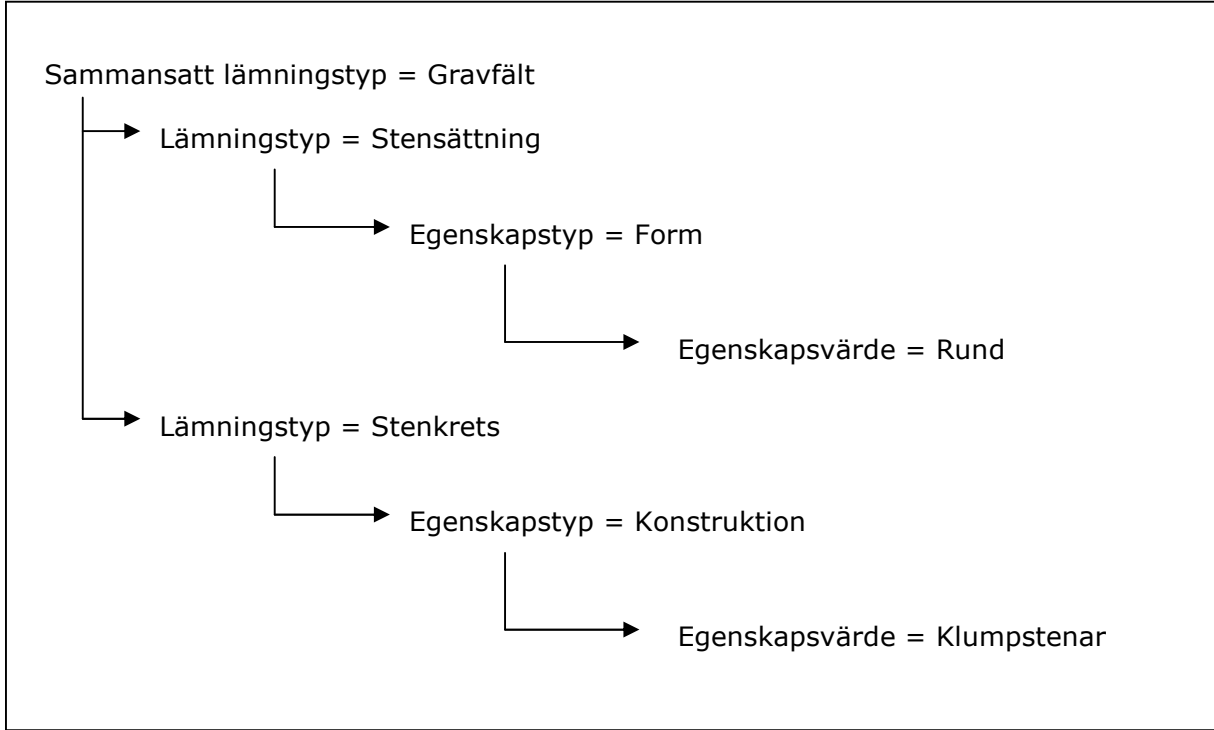
Ett exempel på strukturen är:

Exempel på egenskapstyper är form (rund, kvadratisk m.fl.), material (sten, stål, trä m.fl.), typ av färdväg (hålväg, vägbank m.fl.). Flertalet lämningstyper har inga sökbara egenskapstyper och ett litet fåtal har tre stycken. En del egenskapstyper är flervärda. Flervärd står för att en lämning har två (eller fler) karaktäristika av samma egenskapstyp – dvs. eftersom lämningstypen boplats har den flervärda egenskapstypen fyndmaterial kan man när man registrerar en boplats ange att man hittat flinta, grönsten och kvarts.

Vissa typer av lämningar har av hävd kunnat registreras både enskilt och som grupper, både rumsligt och terminologiskt. Ett tydligt exempel är ensamliggande stensättningar kontra stensättningar på ett gravfält. Ofta har dessa grupper väl inarbetade namn, såsom ”stensträngssystem” och ”gravfält” vilka visar att lämningarna har en viss relation till varandra. Man har också velat hålla samman vissa kombinationer av olika lämningstyper för att visa att de har en relation till varandra, ofta en funktionell relation (t.ex. hyttområde och gruvområde).

Lämningstypslistan ger fortsatt möjlighet att hålla information om enskilda lämningar såväl som grupper av lämningar. Vissa lämningstyper avser en lämningstyp medan andra avser grupper av lämningar av en eller flera lämningstyper. De senare kallas för sammansatta lämningstyper och används alltså för områden med flera lämningar som man bedömer hör samman funktionellt och kronologiskt.

Lämningstypslista

Under *Tidigare sakord* återfinns de sakord som tidigare (fram till FMIS införande 2003) använts vid registrering.

Avrättningsplats

Definition: Plats där avrättningar verkställdes från medeltid fram till 1800-talets mitt.

Kommentar: Rester efter särskilda anläggningar eller konstruktioner kan förekomma. Ofta har de avrättade begravts i omedelbar närhet av avrättningsplatsen. Jfr Begravningsplats enstaka.

Tidigare sakord: Avrättningsplats

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Ballastplats

Definition: Plats där ballast (barlast) lossats och ibland även lastats.

Kommentar: Ballasten utgjordes av t.ex. sten, sandsäckar, järntackor, slagg, tegel eller flinta. Ballastplatserna är som regel belägna intill eller i närheten av hamnar.

Tidigare sakord: Ballastplats

Antikvarisk bedömning: Registreras vanligen som fast fornlämning. Plats där ballast dumpats vid enstaka tillfälle registreras inte som fast fornlämning.

Begravningsplats

Definition: Begravningsplats från historisk tid.

Kommentar: Omfattar även kyrkogård som är öde och inte vårdas för sitt ändamål, även om det på kyrkogården finns en kyrka som är i bruk. Avser även enstaka pest-/koleragravar. Avser inte sommargravar från historisk tid. Dessa förs till lämningstypen Begravningsplats enstaka. Jfr även Grav övrig.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärden: Pest-/kolerakyrkogård
Ödekyrkogård
Övrig

Tidigare sakord: Grav och gravplats, Pest-/kolerakyrkogård, Ödekyrkogård

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Begravningsplats enstaka

Definition: Begravningsplats från historisk tid avsedd för en eller ett fåtal begravning/-ar.

Kommentar: Hällgrav/stengrav består vanligen av ett rektangulärt utrymme omgivet av kantställda hällar och/eller naturliga block, som kan vara övertäckt med en eller flera flata hällar. Hällgrav/stengrav särskiljs från lämningstyperna Stenkistgrav och Stenkammargrav (hällkista) bl.a. genom den geografiska utbredningen. Jordgravar syns vanligen som en rektangulär nedgrävning i marken. Klippgravar/grottgravar är belägna i håligheter i klippor, mellan större block eller under utskjutande klippkanter och överhäng. Själva gravläggningen utgörs ofta av en träkista, ackja eller urgröpt stock, i vissa fall i kombination med upplagda stenar. Dessa gravtyper förekommer i fjällmiljöer, jordgravar förekommer dessutom även i Norrlands inland. Egenskapsvärdet Övrig används t.ex. för plats där avrättad person begravts, sjömansgravar samt andra platser där en eller ett fåtal personer begravts utanför kyrkogårdar och större begravningsplatser. Avser även de s.k. döingerösen på västkusten (gravrösen över ilandflutna drunknade) som ibland byggts på när förbipasserande slängt dit stenar. Jfr Runristning (i gravkontext) samt Grav övrig.

Egenskapstyp: Användning

Egenskapsvärde: Sommargrav
Permanent

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Hällgrav/stengrav
Jordgrav
Klippgrav/grottgrav
Övrig

Tidigare sakord: Grav och gravplats, Hällgrav/stengrav (Fälthandbok), Jordgrav (Fälthandbok), Klippgrav/grottgrav (Fälthandbok).

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Bengömma

Definition: Bendepposition med oftast märkekluvna ben i skyddat utrymme, vanligen i skrevor eller mellan stenar.

Kommentar: Bengömmor är främst kända i det samiska kulturlandskapet.

Tidigare sakord: Bengömma

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Bergshistorisk lämning övrig

Definition: Lämningar knutna till bergshantering som inte kan inlemmas under andra lämningstyper, t.ex. försvar, gråbergsvarp/skrotstenshö, handskrädningshögar, platser för vaskning, bogningsverk (krossning av malmen till lämplig storlek), skrädhus och anrikningsverk. Avser även vissa lämningar (hjulgravar, kolupplag, malmupplag) i de fall dessa inte kan knytas till specifik verksamhet (t.ex. blästplats, gruvdrift, hammare, hytta, kvarn, träindustri).

Kommentar: Jfr Blästbrukslämning, Dammvall, Dike/ränna, Gruvhål, Hammare/smedja, Hyttlämning, Kolningslämning, Smideslämning, Träindustri, Uppfordringsanläggning samt Blästplats, Gruvområde, Hammarområde, Hytt- och Hammarområde, Hyttområde, Metallindustri/järnbruk.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Gråbergsvarp
Hjulgrav
Kolupplag
Malmupplag
Skrädnings- och anrikningsanläggning
Övrig

Tidigare sakord: Bergshistorisk lämning annan, Gruvlämning annan, Försvar, Hjulgrav, Hyttlämning annan, Järnbrukslämning/-ruin, Kolhuslämning, Malmtorg, Malmupplag, Skrotstenshö, Handskrädningshö, Vaskningshö

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning i de fall den bergshistoriska lämningen bedöms höra samman funktionellt och kronologiskt med annan anläggning, t.ex. ett gruvområde, som registreras som fast fornlämning.

Bildristning

Definition: Ristade, huggna, knackade eller slipade bilder av järnålderskaraktär eller medeltida karaktär.

Kommentar: Omfattar bilder i fast häll, på rest sten eller block. Egenskapsvärdet Bildsten används för bildframställningar som huggits eller ristats på en sten, ofta kalksten, vanligen med en karaktäristisk svampliknande form. Normalt är endast den ena sidan ornerad, längs denna sidas kanter finns ofta en bård, vanligen i knutbandsornamentik. Motiven i övrigt

varierar, från enstaka geometriska figurer till sammansatta bildscener. Från sen vikingatid finns bildstenar med korsmärkta runslingor (minnesinskrifter). Bildstenar förekommer i huvudsak på Gotland men är även kända från andra landskap. Tidigmedeltida gravhällar med bilder samt s.k. eskilstunakistor registreras under lämningstypen Runristning (I gravkontext). Jfr även Hällristning, Ristning, medeltid/historisk tid.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Bildsten
Bildsten runristad
Övrig

Tidigare sakord: Bildristning annan, Bildsten

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Björngrav

Definition: Begravningsplats för björnben.

Kommentar: Hela och/eller märgkluvna björnben.

Tidigare sakord: Björngrav

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Blästbrukslämning

Definition: Lämning efter blästbruk (lågteknisk järnframställning).

Kommentar: Avser lämningar efter olika moment i järnframställningen. Egenskapsvärdet

Blästerugn används för lämning efter ugn för framställning av järn främst ur sjö- och

myrmalm men även ur rödjord. Fällsten används för sten använd som städ för primärsmide

(avlägsnande av slagg) av järnlupp. Fällstenen har oftast en flat ovalsida och bär spår av

bearbetning och slagg. Malmupplag används för upplagsplats för malm eller rödjord.

Rostningsplats används för yta för rostning av malm (upphettning för avlägsnande av

föroreningar, framförallt svavel). Rostningsplatsen på en blästplats är oftast iakttagbar genom

kraftigt rödfärgad jord. Den rostade malmen är magnetisk, till skillnad från den orostade.

Blästslag har ofta kallats primitiv slagg i äldre beskrivningar och senare i regel betecknats

som lågteknisk slagg. Jfr Bergshistorisk lämning övrig samt Smideslämning.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Blästerugn
Fällsten
Malmupplag
Rostningsplats
Slagg/Slaggvarp

Tidigare sakord: Blästerugn, Fällsten, Malmupplag, Rostgrop, Rostningsplats, Rostugn,

Slaggförekomst, Slaggvarp

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Boplats

Definition: Plats där man under förhistorisk tid vistats och där föremål, råämnen för bearbetning, byggnadslämningar, byggmaterial och/eller avfall lämnats kvar på marken.

Kommentar: Ibland bildas tjocka lager, med inblandning av sot och kol. För dessa lämningar används även egenskapsvärdet kulturlager. Jfr Fyndplats. De ingående lämningarna ska ha bedömts höra samman kronologiskt och funktionellt. Avståndet mellan lämningarna ska inte överstiga 20 meter.

Egenskapstyp: Fyndmaterial (flervärd)

Egenskapsvärden: Ben/horn
Bränd lera/lerklining

Flinta
Glas
Grönsten
Hälleflinta
Keramik
Kulturlager
Kvarts
Kvartsit
Metall
Skiffer
Skärvsten
Trä
Övrig bergart/mineral
Övrigt

Ingående lämningstyper: Blästbrukslämning, Boplatsgrop, Boplatslämning övrig, Boplatsvall, Brunn/kallkälla, Brytningsyta, Husgrund förhistorisk/medeltida, Hägnad, Härd, Kokgrop, Smideslämning, Stenröjd yta, Stalotomt, Skärvstenshö, Terrassering, Tomtning.

Tidigare sakord: Boplatslämning, Boplatslämning annan, Boplats utan synlig anläggning, Kulturlager övrigt, Skärvstensförekomst.

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

OBS! Lämningstypen Boplats kan, till skillnad från alla andra lämningstyper, både ha ingående lämningstyper och egenskapsvärden.

Boplatsgrop

Definition: Nedgrävning i marken. Det uppgrävda materialet återfinns vanligen som en vall kring gropen.

Kommentar: Boplatsgropar skiljs från kokgropar genom att de saknar skärvstenspackning i eller under bottenplanet. Boplatsgroparnas funktion är inte entydigt känd. De kan ha nyttjats för förvaring, matberedning eller dylikt. En del gropar i klapper i maritim miljö har använts för framställning av sillolja/tran. Sådana gropar registreras under Kemisk industri (Sillsalteri/trankokeri). Jfr Boplatsvall, Fångstgrop, Förvaringsanläggning, Kokgrop.

Egenskapstyp: Form

Egenskapsvärden:

- Kvadratisk
- Oregelbunden
- Oval
- Rektangulär
- Rund
- Övrig

Egenskapstyp: Terräng

Egenskapsvärde: I klapper

Tidigare sakord: Boplatsgrop, Boplatsgrop i klapper

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Boplatslämning övrig

Definition: Avser enstaka förhistoriska boplatslämningar som inte kan föras till andra lämningstyper.

Kommentar: Används för t.ex. enstaka stolphål som inte ingår i andra lämningstyper, t.ex. husgrund eller förvaringsanläggning. Jfr Boplats, Boplatsgrop, Boplatsvall, Husgrund förhistorisk/medeltida, Härd, Kokgrop, Skärvstenshö, Terrassering.

Tidigare sakord: Boplatslämning annan, Stolphål

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Boplatsvall

Definition: Vall som helt eller delvis omger eller avgränsar en oftast försänkt yta.

Kommentar: Används för olika vallformiga anläggningar. De kan ha varit bostadshus, förvaringsanläggningar m.m. Skärvsten och annat boplatsmaterial kan förekomma främst i vallen men även i bottenplanet. I arkeologisk litteratur förekommer olika beteckningar, t.ex. skärvstensvallar, hyddbottnar och hyddgrunder. Jfr Boplatsgrop, Kokgrop.

Egenskapstyp: Form

Egenskapsvärde:

- Kvadratisk
- Oregelbunden
- Oval
- Rektangulär
- Rund
- Övrig

Egenskapstyp: Terräng

Egenskapsvärde: I klapper

Tidigare sakord: Boplatsvall, Boplatsvall i klapper

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Borg

Definition: Område avgränsat av olika kombinationer av murar, jordvallar, vallgravar, och/eller palissader samt innanför eller i anslutning till avgränsningarna, torn- och/eller husgrunder m.m.

Kommentar: Avser lämningar som dateras till medeltid och 1500-tal (jfr Fästning/skans). Finns vanligen på näs, uddar, halvöar eller öar och omges på någon sida av vatten. Används även för kastaler samt lämningar efter befästa gårdar, där försvarselementen sannolikt har utgjorts av murar/vallar och/eller vallgrav och eventuellt ett torn.

Tidigare sakord: Borgruin/område, Kastal-/ruin/grund, Vallgrav

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Bro

Definition: Byggnadsverk som leder väg, järnväg, kanal eller vattenledning etc. över ett hinder, såsom korsande väg, järnväg, vattendrag eller ravin.

Kommentar: Avser äldre stenvälvbroar men även större och äldre träbroar. Avser inte kavelbroar, dessa återfinns under Färdväg. Avser även viadukt och akvedukt. Broar som utgör byggnadsminnen nyregistreras inte.

Egenskapstyp: Konstruktion

Egenskapsvärde:

- Valv
- Övrig

Egenskapstyp: Material (flervärd)

Egenskapsvärde:

- Sten
- Stål
- Trä
- Övrig

Tidigare sakord: Bro

Antikvarisk bedömning: Stenvälvbroar registreras som fast fornlämning.

Brott/täkt

Definition: Fyndighet av råvara som utnyttjats för utvinning eller insamling.

Kommentar: Avser såväl förhistoriska täkter och stenbrott som historiska. Eventuella anläggningar och konstruktioner, t.ex. torkställningar för torv, beskrivs under denna lämningstyp men registreras inte separat. Jfr Brytningsyta, Flintgruva, Gruvhål.

Egenskapstyp: Material

Egenskapsvärde:

- Fältspat
- Granit
- Kalksten
- Kvarts
- Lera
- Märgelgrav
- Sand/grus
- Sandsten
- Skalgrus
- Torv
- Övrigt

Tidigare sakord: Brott/täkt

Antikvarisk bedömning: Förhistoriska och medeltida brott och täkter registreras som fast fornlämning. Yngre brott/täkter registreras som fast fornlämning om de har tillkommit genom äldre teknik, främst tillmakning, eller om de ingår i ett område med högt bevarandevärde, t.ex. ett välbevarat kalkbruk eller ett område med kvarnstensbrott.

Brunn/kalkkälla

Definition: Grävt hål i marken för åtkomst till färskvatten eller ställe där grundvatten naturligt tränger fram ur jorden.

Kommentar: Brunnar har vanligen väggkonstruktioner av sten eller flätverk av trädgrenar för att förhindra att brunnen slammar igen eller rasar samman. Brunnar påträffas bl.a. vid markarbeten, t.ex. arkeologiska undersökningar. Naturliga kalkkällor har ibland fördjupats, rensats eller förstärkts vid kanten. Kalkkälla avser främst sådana som nyttjats vid viste, boplats eller bebyggelse. Avser inte kalkkällor med tradition om källkult (jfr Källa med tradition).

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde:

- Brunn
- Kalkkälla

Tidigare sakord: -

Antikvarisk bedömning: Förhistoriska och medeltida brunnslämningar registreras som fast fornlämning. Brunnar från senare perioder registreras undantagsvis som fast fornlämning om de anses ålderdomliga och bevarandevärda ur kulturhistorisk eller vetenskaplig synvinkel. Kalkkällor registreras i regel inte som fast fornlämning. I de fall de bedöms höra samman funktionellt, kronologiskt och rumsligt med annan anläggning, t.ex. ett övergivet viste, som registrerats som fornlämning, registreras även kalkkällan som fast fornlämning.

Brytningsyta

Definition: Spår efter ytlig brytning av bergart eller mineral för tillverkning av redskap m.m. under förhistorisk tid.

Kommentar: Avser inte mer omfattande brytning av flinta. Sådana lämningar förs till lämningstypen Flintgruva. Jfr även Brott/täkt.

Egenskapstyp: Material

Egenskapsvärde:

- Kvarts/kvartsit
- Övrig

Tidigare sakord: Brott/täkt

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Bytomt/gårdstomt

Definition: Lämnings efter skattlagd eller mantalssatt bebyggelseenhet.

Kommentar: Indikeras av kulturlager, husgrunder eller andra lämningar. Avser även lämningar efter nybyggen, kolonat och kronolägenheter som skattlagts. Jfr Fäbod, Husgrund, historisk tid, Lägenhetsbebyggelse.

Tidigare sakord: By/gårdstomt, Kulturlager övrigt

Antikvarisk bedömning: Bytomt eller gårdstomt som är varaktigt övergiven, dvs. inte längre bebyggd, och har ingått som ett led i en primär, agrar kolonisations- och uppodlingsprocess registreras som fast fornlämning.

Bedömningen av huruvida tomten är övergiven eller ej kan variera beroende på om bebyggelsen har utgjorts av *ensamgård*, *reglerad by*, *agglomererad by* eller s.k. *spridd bybildning*. Består den övergivna tomten av en *ensamgård* registreras den alltid som fast fornlämning. För en *reglerad by*, där gårdstomterna ligger intill varandra på en gemensam sammanhållen bytomt, måste hela den sammanhållna bytomten vara övergiven för att de enskilda tomterna skall registreras som fornlämning. En *agglomererad by* bebyggelse innebär att vissa gårdar ligger intill varandra medan andra ligger spridda inom den forna inägomarken utan direkt kontakt med övriga gårdar. För de tomter som ligger intill varandra gäller att samtliga måste vara övergivna för att de ska kunna registreras som fornlämningar. Övriga gårdstomter som ligger spridda bedöms som övergivna oavsett om de andra tomterna är övergivna eller ej. En by med *spridd* bebyggelse innebär att samtliga gårdstomter ligger utspridda utan direktkontakt med någon av de andra tomterna. I dessa fall registreras en övergiven gårdstomt som fast fornlämning oavsett om de andra är övergivna eller ej.

Detta innebär alltså att det är det sammanhängande kulturlagret inkl. synliga lämningar som registreras som fast fornlämning.

Båtlänning

Definition: Stenröjd uppdragningsplats för båt, på långsidorna oftast begränsad av stenrader eller stenvallar.

Kommentar: Ibland kan båtlänningen utgöras av en urgrävning i stranden. Avser även s.k. naust, lämningar efter förhistoriska båthus. De är oftast större än båtlänningarna och har legat på land.

Tidigare sakord: Båtlänning

Antikvarisk bedömning: Uppgrundad båtlänning och s.k. naust registreras som fast fornlämning.

Dammvall

Definition: Vall uppförd i avsikt att kunna ansamla eller magasinera vatten i en grävd damm eller naturlig sänka.

Kommentar: Avser vallar uppförda i samband med t.ex. metallframställningsplatser, kvarnlämningar eller annan industriell verksamhet men även för flottning och till översilningsmarker.

Tidigare sakord: Fördämningsvall

Antikvarisk bedömning: Registreras vanligen ej som fast fornlämning. I de fall dammvallen bedöms höra samman funktionellt och kronologiskt med annan anläggning, t.ex. ett hyttområde, registreras även dammvallen som fast fornlämning.

Depåfynd

Definition: Fyndplats för ett eller flera föremål som kan antas ha medvetet lagts ned på platsen.

Kommentar: Gäller inte sentida fynd. Jfr Fyndsamling, Fyndplats.

Tidigare sakord: Depåfynd

Antikvarisk bedömning: Registreras ej som fast fornlämning.

Dike/ränna

Definition: Grävd ränna eller dike.

Kommentar: Omfattar t.ex. grävda rännor för vatten till eller ifrån en kraftstation, samt diken för torrläggning eller bevattning. Avser även mer omfattande bevattningskanaler. Vissa diken/rännor ingår som konstruktioner i andra lämningstyper, t.ex. vattenrännor i anslutning till hyttlämningar och kvarnar och skall då inte registreras separat.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde:

Bevattning
Dränering
Kraftutvinning
Övrig

Tidigare sakord: Vattenränna

Antikvarisk bedömning: Registreras vanligen ej som fast fornlämning. I de fall diket/rännan bedöms höra samman funktionellt, kronologiskt och rumsligt med annan anläggning som registreras som fornlämning, registreras även diket/rännan som fast fornlämning.

Drag

Definition: Transportsträcka på land mellan två farbara vatten, över vilken båtar har dragits eller burits förbi forsar eller andra hinder.

Kommentar: Ett drag kan synas som t.ex. en hålvägsliknande ränna med infodringar i sten eller trä.

Tidigare sakord: Drag

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Fartygs-/båtlämning

Definition: Farkost som förolyckats, övergivits eller sänkts.

Kommentar: Avser alla farkoster (även stockbåtar), oavsett storlek, som kan användas för transporter på vatten.

Tidigare sakord: Vrak/vrakplats

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om fartygs-/båtlämningen blev vrak för mer än 100 år sedan.

Flatmarksgrav

Definition: Förhistorisk grav utan idag synlig markering ovan jord.

Kommentar: Jfr Begravningsplats enstaka (Jordgrav).

Tidigare sakord: Flatmarksgrav

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Flintgruva

Definition: Plats för brytning av flinta under förhistorisk tid.

Kommentar: Flintgruvorna har i regel inga synliga spår ovan mark utan påträffas vid markarbeten, t.ex. arkeologiska undersökningar. Jfr Brytningsyta, Brott/täkt.

Tidigare sakord: Brott/täkt

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Flottningsanläggning

Definition: Lämningar och spår efter timmerflottning i vattendrag och på land.

Kommentar: En stor mängd olika lämningar hör samman med flottningen, t.ex. dykdalber (förankringsanordning med hjälp av vilken timmersläp spelades hem över öppet vatten), flottningsrännor, vattenledare (också kallade ledarmar och ledare), stenkistor, styrkistor, buntverk, strandskoningar, dammar och kanaler, sorteringsverk/skiljen, rensningar, länsar/timmerbommar, timmeravlägg, spel, sjunktimmer, båthus och kojor m.m. Sådana typer av lämningar som även förekommer i andra sammanhang än flottning och som har egen lämningstyp registreras alltid under denna. Jfr Husgrund, historisk tid (flottning), Dammvall, Förtöjningsanordning (varpring/moring) samt Område med flottningsanläggningar.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Ränna
Stenkista
Strandskoning
Vattenledare
Övrig

Tidigare sakord: Industrielämning/bruksruin annan, Strandskoning, Övrigt

Antikvarisk bedömning: Registreras ej som fast fornlämning.

Fornborg

Definition: Befäst anläggning från förhistorisk tid och tidig medeltid.

Kommentar: Avser dels en terränganpassad sten- eller jordvall jämte naturliga avspärningar i krönläge vilka helt avgränsar ett område, dels en vanligen rundad eller oval sten- och/eller jordvall (ringvall), ibland kombinerad med vallgrav, anlagd på plan eller flack mark, vilken helt avgränsar ett område. Jfr Vallanläggning.

Egenskapstyp: Terräng

Egenskapsvärde: Krönläge
Lågland

Tidigare sakord: Fornborg

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Fornlämningsliknande bildning

Definition: Naturbildning med fornlämningsliknande utseende.

Kommentar: Bildningar är formade av naturen.

Tidigare sakord: Fornlämningsliknande bildning

Antikvarisk bedömning: Registreras ej som fast fornlämning.

Fornlämningsliknande lämning

Definition: Lämning med fornlämningsliknande utseende.

Kommentar: Lämningar är skapade av människan.

Tidigare sakord: Fornlämningsliknande lämning

Antikvarisk bedömning: Registreras ej som fast fornlämning.

Fossil åker

Definition: Varaktigt övergiven åkermark, formad genom äldre tiders brukningsmetoder.

Kommentar: Med ”fossil” avses en i terrängen synlig övergiven fas i odlingslandskapets framväxt. Åkermarken kan begränsas av t.ex. hak, terrasskanter eller diken. En svedja är ett specialfall av fossil åker i och med att inga (tydliga) former uppstår. Svedjor är normalt

omöjliga att se med blotta ögat. Avgränsningar kan oftast ske endast med hjälp av en äldre lantmäterikarta eller efter en arkeologisk undersökning. Omfattar även åkermark som fortfarande används om spåren efter äldre tiders bruk är mycket tydliga. Enstaka röjningsrösen registreras under lämningstypen Röjningsröse.

Egenskapstyp: Form

Egenskapsvärde: Bandformig
Blockformig
Oregelbunden
Övrig

Egenskapstyp: Profil

Egenskapsvärde: Plan
Ryggad/välvd
Skålad
Övrig

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Röjningsröseområde
Svedja

Tidigare sakord: Fossil åker, Röjningsröse/-område

Antikvarisk bedömning: Fossil åker bestående av *bandparceller* med plan eller svagt konkav profil som avgränsas av terrasskanter, stensträngar eller vallar registreras i regel som fast fornlämning. Sentida varianter av lämningstypen där stensträngarna har karaktär av stenmurar eller som är avgränsade av diken eller slutfåror registreras inte som fast fornlämning. Bandparceller med regelbundet välvd profil representerar i allmänhet en ålderdomlig och utdöd teknik, även om den ibland har varit i bruk in på 1900-talet. Som fast fornlämning registreras de av dessa som är avgränsningsbara, har särskilt kvalitativa värden eller kan anses vara unika. Bandparceller med oregelbundet välvda parceller är sannolikt generellt uppkomna i sen tid, 1800- och 1900-talet, och registreras inte som fast fornlämning. Om sådana åkrar har kunnat beläggas vara av betydande ålder har de registrerats som fast fornlämning om de har haft avgränsningsbara former, särskilt kvalitativa värden eller har ansetts unika. Ryggade åkrar registreras som fast fornlämning.

Blockformiga och oregelbundna parceller med plan eller konkav profil som avgränsas av terrasskanter, stensträngar eller vallar (celtic fields) registreras generellt som fast fornlämning. Blockformiga och oregelbundna parceller med plan profil och som avgränsas av terrasskanter dateras från bronsålder till nutid. Bedöms dessa åkrar funktionellt och kronologiskt vara av äldre slag, som ödesbölen eller åkrar av bronsålderstyp, registreras de generellt som fast fornlämning. Om åkrarna antas härröra från senare tid har de registrerats som fast fornlämning om de har haft avgränsningsbara former, särskilda kvalitativa värden eller om de har ansetts vara unika. Blockformiga och oregelbundna parceller med plan profil och avgränsade av diken eller slutfåror representerar en modern teknik och har inte registrerats som fast fornlämning.

Röjningsröseområden av ”hackerörstyp”, dvs. med handplockade, regelbundna röjningsrösen, registreras generellt som fast fornlämning. Likaså om röjningsröseområdet antas vara av medeltida ursprung registreras det som fast fornlämning. Om området däremot antas vara uppkommet genom senare tiders röjningar registreras det inte som fast fornlämning.

Svedjor registreras i regel inte som fast fornlämning. I undantagsfall har dock svedjor registrerats som fasta fornlämningar om de bedömts avgränsningsbara och säkert belagda, oftast med hjälp av en äldre lantmäterikarta, eller om de har konstaterats vid en arkeologisk

undersökning. Eftersom det är mycket svårt att särskilja svedjekol från skogsbrandlager grundas bedömningarna inte enbart på kolförekomst i markskiktet.

Fyndplats

Definition: Fyndplats för enstaka eller fåtal föremål/artefakter från förhistorisk tid, medeltid eller äldre historisk tid.

Kommentar: Avser plats för fynd som man kan anta inte medvetet deponerats på platsen och/eller där det påträffats för få fynd för att området ska kunna bedömas som boplats. Avser inte sentida fynd. Platsen bör kunna bestämmas till gård eller by. Jfr Boplats, Depåfynd, Fyndsamling.

Egenskapstyp: Fyndmaterial (flervärd)

Egenskapsvärde:

- Ben/horn
- Bränd lera/lerklining
- Flinta
- Glas
- Grönsten
- Hälleflinta
- Keramik
- Kvarts
- Kvartsit
- Metall
- Skiffer
- Skärvsten
- Slagg
- Övrig bergart/mineral
- Övrigt

Tidigare sakord: Lösfynd, Lösfynd med art Fyndplats/område, Fyndplats annan, Malsten, Boplatslämning annan, Slaggförekomst.

Antikvarisk bedömning: Registreras ej som fast fornlämning.

Fyndsamling

Definition: Föremål/artefakter från förhistorisk eller historisk tid.

Kommentar: Avser ett eller flera föremål utan tillräckliga uppgifter om fyndplats. Jfr Fyndplats och Depåfynd. Avser samlingar hos privatpersoner såväl som samlingar på hembygdsgårdar.

Tidigare sakord: Fyndsamling

Antikvarisk bedömning: Registreras ej som fast fornlämning.

Fyr

Definition: Lämning efter anordning för att vägleda sjöfarten genom att markera t.ex. inlopp och skärgårdsleder med olika ljuskällor eller andra signaler.

Kommentar: Fyrar som utgör byggnadsminnen nyregistreras inte.

Tidigare sakord: Fyrlämning/fyrplats

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om fyrlämningen är av ålderdomlig typ och konstruktion. Lämning efter sentida typ av fyr registreras inte som fast fornlämning.

Fångstanläggning övrig

Definition: Lämning efter anläggning för fångst av djur och insamling av ägg.

Kommentar: Avser fångstanläggningar som inte kan registreras under andra lämningstyper. Jfr Fångstgrop, Fångstgård. Fasta fisken (fasta fiskeanläggningar) är i de flesta fall en

anläggning byggd som en spärr med ledarmar, som leder fisken in i ”fångstsäckar” eller fasta ”fångstrum”. Byggnadsmaterial kan exempelvis vara timmer, pålar/störrar, ris, stenar eller en kombination av dessa material. Ibland är fiskeanläggningar svåra att skilja från lämningar efter spärranordningar och broar. Byggnadsmaterialet i en fiskeanläggning bör dock generellt vara av klenare dimensioner än det i en spärranordning eller bro. Fågelfångstanläggning avser vanligen lämningar efter fångst av skogsfågel. Fågelfångstanläggningar kan utgöras av en eller flera rader av stenar i ett eller flera skikt med öppningar för snaror eller av på rad liggande eller spridda stenrösen i vilka störrar med fångstnät eller snaror varit placerade. Egenskapsvärdet övrig används för t.ex. giller, anläggning för självskott, snarstig, flak, tana samt även anläggning för äggtäkt, såsom äggningsholk och värphåla. Avser även t.ex. äldre notvarp eller andra platser som utifrån skriftligt källmaterial eller muntlig tradition utpekats som plats för återkommande fiske.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Fast fiske
Fågelfångstanläggning
Övrig

Tidigare sakord: Fiskeanläggning, Fångstanläggning annan

Antikvarisk bedömning: Lämning efter fiskeanläggning registreras som fast fornlämning om den är av ålderdomlig typ och konstruktion. Även fågelfångstanläggning i form av stenrader i ett eller flera skikt registreras som fast fornlämning. Plats där det tidigare funnits stängsel eller snaror för fågelfångst och plats med spridda rösen efter störrar för fångstnät registreras inte som fast fornlämning, ej heller övriga anläggningar av typen giller, holkar, flak, tanor m.fl.

Fångstgrop

Definition: Grävd fallgrop för fångst av varg, älg och ren samt, i undantagsfall, för räv och björn.

Kommentar: Jfr Boplatsgrop, Fångstanläggning övrig, Kokgrop.

Egenskapstyp: Bytesdjur

Egenskapsvärde: Varg
Älg/ren
Övrig

Egenskapstyp: Form

Egenskapsvärde: Kvadratisk
Oregelbunden
Oval
Rektangulär
Rund
Övrig

Tidigare sakord: Fångstgrop, Fångstgrop varg

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Fångstgård

Definition: Slutna anläggning, dvs. en inhägnad gård, för fångst av vilda djur.

Kommentar: Vanligen för fångst av varg. Uttrycket ”älggård” förekommer på vissa håll i landet, men då avses i allmänhet fångstgropssystem, som förs till annan lämningstyp. Jfr Fångstanläggning övrig.

Egenskapstyp: Bytesdjur

Egenskapsvärde: Varg
Övrig

Tidigare sakord: Fångstanläggning annan

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Fäbod

Definition: Lämning efter utmarksbebyggelse till gård eller by avsedd för säsongsvist utnyttjande av sommarbete och ibland även för odling.

Kommentar: Lämningar efter en fäbod kan bestå av husgrunder inklusive en öppen yta (en fäbodvall), som i vissa fall har varit ett inhägnat område. Även övergivna åkrar, röjningsrösen och stenröjda ytor kan ingå eller ansluta till fäboden. Jfr Bytomt/gårdstomt, Husgrund, historisk tid.

Tidigare sakord: Fäbodlämning

Antikvarisk bedömning: Fäbod tillkommen under 1700-talet eller tidigare registreras som fast fornlämning.

Färdväg

Definition: Äldre stig, väg och järnväg.

Kommentar: Avser t.ex. pilgrimsvägar, kyrkvägar och fäbodvägar/-stigar (buvägar) men även hålvägar, kavelbroar samt äldre vägbankar och banvallar. Avser inte brukningsväg/markväg, inte heller färdvägar till sjöss. Hålvägar har uppstått genom att en ”ränna” nöts upp genom användning och vattenerosion. Hålvägar är vanligast i lätteroderad och sluttande mark. Kavelbro utgörs av en rad runda eller kluvna slanor/stockar lagda intill varandra tvärs över vägen/stigen för att uppnå bärlighet för transport över t.ex. sank mark. Ibland är kavelbrons slanor lagda på underliggande stockar i vägens riktning. Vägbank används för äldre vägsträckning som är uppbyggd till en bank av sand, ris, slanor, grus, sten etc. Markerad led används för övergiven led markerad med t.ex. stenrösen eller bleckade träd. Jfr Bro.

Egenskapstyp: Typ (flervärd)

Egenskapsvärde:

- Hålväg
- Järnväg/banvall
- Kavelbro
- Markerad led
- Vägbank
- Övrig

Egenskapstyp: Användning

Egenskapsvärde:

- Fäbodväg/-stig
- Fägata
- Kyrkväg/-stig
- Landsväg
- Pilgrimsled/-väg
- Övrig

Tidigare sakord: Färdväg annan, Hålväg, Kavelbro/spång, Vägbank

Antikvarisk bedömning: Färdvägar av ålderdomlig typ och konstruktion som har utgjort del av det allmänna vägnätet registreras som fast fornlämning.

Vägar som inte utgjort allmänna landsvägar, t.ex. kyrk- och kvarnvägar, registreras undantagsvis som fast fornlämning och då endast om de har ålderdomliga särdrag, är förknippade med historiska minnen eller om de på annat sätt anses ha ett särskilt vetenskapligt eller kulturhistoriskt värde.

För förhistoriska och medeltida vägar kan det vara omöjligt att avgöra huruvida de varit allmänna landsvägar eller ej. Då är vägsträckningen mellan bygder, förbi runstenar och

gravmonument osv. avgörande för om lämningen ska registreras som fast fornlämning eller ej.

Järnvägar och banvallar registreras vanligen inte som fast fornlämning. I undantagsfall har dock sådan lämning registrerats som fast fornlämning om den ansetts unik och mycket bevarandevärd.

Fästning/skans

Definition: System av bastioner, murar, jordvallar, vallgravar, byggnader etc., både permanent och tillfälligt besatta.

Kommentar: Avser lämningar som huvudsakligen dateras till 1600–1900-tal (jfr Borg). Innefattar förutom fästningar och skansar, även fältläger och härläger. Fältläger används för en enkel vall som lagts upp av trupp, som slagit läger i krigs- eller fredstid. Även mer omfattande härläger som upprättats i krigstid återfinns i denna lämningstyp, även om de inte förefaller ha varit befästa.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Fästning
Skans
Övrig

Tidigare sakord: Fästnings-/skanslämning, Skanslämning

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Förtöjningsanordning

Definition: Markfast sten eller anordning, på land eller i vatten, vid vilken båtar har förtöjts.

Kommentar: En förtöjningssten består av en obearbetad sten. Förtöjningsstenar förekommer ofta vid båtlänningar. Varpringar och moringar är en i fast berg, eller i ett grovt block, islagen ringbult med järnring. Varpringar förekommer oftast utmed svårframkomliga sund och moringar vid naturhamnar. Jfr även Flottningsanläggning.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Förtöjningssten
Varpring/moring
Övrig

Tidigare sakord: Förtöjningssten, Varpring/moring

Antikvarisk bedömning: En förtöjningssten registreras som fast fornlämning om den bedöms höra samman funktionellt och rumsligt med annan fornlämning, i första hand en båtlänning. I annat fall eller om stenens funktion är alltför oklar, registreras den inte som fast fornlämning. En varpring/moring registreras ej som fast fornlämning.

Förvaringsanläggning

Definition: Anordning från främst historisk tid med förvaringsfunktion.

Kommentar: Förekommer företrädesvis i det samiska området. Avser förvaring av livsmedel, redskap m.m. och innefattar källargropar i anslutning till visten, utrymmen mellan stenar och under block, upphängningsanordningar, njallor (stolphål för), stensatta gropar, gropar med täckhällar eller kantställda hällar i väggarna. Gropar som inte använts för förvaring eller där funktionen är osäker registreras som boplatzgropar.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Förvaringsgrop
Övrig

Tidigare sakord: Förvaringsanläggning

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om förvaringsanläggningen är av ålderdomlig typ och konstruktion.

Gistgård

Definition: Lämningar efter anordning för torkning av fisknät.

Kommentar: Lämningarna är ofta synliga som rösen eller vallar, som stöttat nu försvunna stolpar. Ibland syns fortfarande hål efter stolparna. Ibland har näten istället lagts att torka på flata klipphällar. Synliga spår efter sådana gistgårdar är spridda stenar, som hållit näten på plats.

Tidigare sakord: Gistgård

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om gistgården är av hög ålder eller om gistgården är en del av ett övergivet fiskeläge som registreras som fast fornlämning.

Gjuteri

Definition: Plats där gjutning av metall förekommit.

Kommentar: Avser gjuteriplatser av husbehovs- eller hantverkskaraktär. Spår efter gjutning kan bestå av härdrester, ugnslämningar samt degelfragment och slagg. Gjuterier i städer ingår i lämningstypen Stadslager och registreras inte separat.

Egenskapstyp: Material (flervärd)

Egenskapsvärde:

Järn
Kopparlegering
Ädelmetall
Övrig

Tidigare sakord: -

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Glasindustri

Definition: Lämning efter glashytta och/eller andra spår efter glastillverkning.

Kommentar: Lämningarna kan bestå av husgrunder, ugnrester, glasslagg och avfallshögar.

Tidigare sakord: Glasbrukslämning/-ruin

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om anläggningen är av ålderdomlig typ och konstruktion. I de fall endast smärre rester återstår eller lämningen är kraftigt störd av annan verksamhet registreras sådan anläggning vanligen inte som fast fornlämning.

Grav markerad av sten/block

Definition: Förhistorisk gravanläggning markerad av en sten eller ett block.

Kommentar: Avser inte konstruktionsdetalj på grav (mittblock). Egenskapsvärdet blockgrav används för gravanläggning i anslutning till större stenblock, oftast markfast. En stenpackning eller enstaka mindre stenar förekommer ibland intill blocket. Blocken är vanligen 1,5 m stora eller större. Blockgravar förekommer ibland i grupp men mer sällan tillsammans med andra gravtyper. Klumpsten används för gravanläggning markerad av en rundad sten, vanligen 0,5-1,5 m stor. Rest sten används för gravanläggning markerad av en avlång, vertikalt ställd eller kantställd sten. Uppallad sten används för sten eller block, avsiktligt uppallad på mindre stenar. Uppallade stenar kallas ofta ”offersten” eller ”liggande höna”. Klumpstenar, resta stenar och uppallade stenar förekommer vanligen tillsammans med andra gravtyper, ofta på gravfält, och kan utgöra rester efter stenkretsar. Om detta är säkerställt, t.ex. via skriftliga källor, skall lämningen registreras som Stenkrets. Jfr Stenkrets, Stensättning.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde:

Blockgrav
Klumpsten

Rest sten
Uppallad sten

Tidigare sakord: Klumpsten, Rest sten, Uppallad sten

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Grav - uppgift om typ saknas

Definition: Förhistorisk gravanläggning av okänd typ.

Kommentar: Används oftast byråmässigt. Gäller t.ex. fall då informationen enbart hämtats från excerpter eller då små mängder av mänskligt benmaterial påträffas och gravtypen inte kan fastställas. Jfr Flatmarksgrav, Grav markerad av sten/block, Hög, Järnåldersdös, Röse, Stenkammargrav, Stenkistgrav, Stenkrets, Stensättning.

Tidigare sakord: Gravanläggning okänd typ

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Grav övrig

Definition: Gravläggning eller gravplats från förhistorisk tid eller medeltid som inte kan registreras under andra gravtyper.

Kommentar: Jfr Flatmarksgrav, Grav markerad av sten/block, Grav – uppgift om typ saknas, Hög, Järnåldersdös, Röse, Stenkammargrav, Stenkistgrav, Stenkrets, Stensättning. Jfr även Begravningsplats, Begravningsplats enstaka.

Tidigare sakord: Grav och gravplats, Grav övrig (Förslag till fälthandbok)

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Gravhägnad

Definition: Avgränsande konstruktion av jord eller sten kring förhistoriska gravar.

Kommentar: Gravhäggnader kan utgöras av sten- och/eller jordvallar eller av resta eller lagda stenar.

Egenskapstyp: Material (flervärd)

Egenskapsvärde: Jord
Sten

Tidigare sakord: Gravhägnad

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Gravklot

Definition: Avsiktligt formad eller utvald naturformad sten som varit centralt placerad på förhistorisk grav.

Kommentar: Avser endast ensamt liggande klot, dvs. flyttat, och inte ett gravklot som utgör konstruktionsdetalj i en grav. Gravklot har runt eller ovalt tvärsnitt. Det förekommer att gravklot har ornamentik och skålgropar.

Tidigare sakord: Gravklot

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Gravvård

Definition: Gravmarkering från historisk tid som flyttats från ursprunglig plats och därmed förlorat sin funktion.

Kommentar: Jfr Runristning (I gravkontext).

Tidigare sakord: Gravvård äldre

Antikvarisk bedömning: Registreras ej som fast fornlämning.

Gruvhål

Definition: Öppning i markytan, vilken är ett resultat av malmbrytning.

Kommentar: Brytningsriktningen kan vara både horisontell och vertikal. Brytningen följer huvudsakligen malmkroppen varför öppningens form kan vara mycket oregelbunden. Skärpningar (mindre provbrytningar) och jordrymningar (ställe där jordmassor tagits bort) hör till denna lämningstyp. Dessa kan vara svåra att på morfologiska grunder skilja från ett litet gruvhål. Omfattar även gruvöppning/gång som anlagts mellan jordyta och gruva för uppföring (transport) av malm, gråberg, vatten eller personal. Facktermerna för dessa är schakt (lodrätt eller brant lutande) och stoll (vågrätt eller svagt lutande). Avser även upplagsplats för malm invid gruvan. Jfr Brott/täkt.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Gruvhål
Malmupplag
Övrig

Egenskapstyp: Material (flervärd)

Egenskapsvärde: Bly/silvermalm
Järnmalm
Kopparmalm
Övrig

Egenskapstyp: Teknik (flervärd)

Egenskapsvärde: Krutsprängning
Sprängning
Tillmakning

Tidigare sakord: Gruvhål, Skärpning, Malmtorg, Malmupplag, Stoll

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning i de fall gruvhålet tillkommit genom äldre teknik, främst tillmakning. Gruvan får inte vara utmålslagd.

Gränsbestämt område

Definition: Till alla fasta fornlämningar hör ett så stort område (fornlämningsområde) på marken eller på sjöbotten som behövs för att bevara fornlämningen och ge den ett tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Begränsningen för vissa fornlämningsområden har fastställts av länsstyrelse, eller, i vissa fall, genom fastighetsbildningsbeslut. Alla fornlämningsområden skyddas enligt bestämmelserna i 2 kap lagen (1988:950) om kulturminnen m.m.

Gränsmärke

Definition: Markering som utmärker gräns.

Kommentar: Avser t.ex. markeringar för gränser mellan fastigheter, byar, socknar eller länder. Gränsmärken kan bl.a. bestå av enstaka stenar med eller utan postament, av större block, av rösen med eller utan mittsten och visarstenar, av gjutjärnstavlor. Ibland kan gränsmarkeringen ha inskriptioner med t.ex. kungamonogram, länsnamn, länsvapen, ägonamn, årtal.

Tidigare sakord: Gränsmärke

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om gränsmärket är av hög ålder och markerar en gräns som inte längre har en administrativ funktion. I de fall gränsmärket utgörs av en enkel rest stenhäll utan inskription, som är vanligt vid bygränser och skiftesgränser, registreras gränsmärket inte som fast fornlämning.

Hammare/smedja

Definition: Lämning efter vattendriven anläggning (hammare) för bearbetning och utsmidning av metall (till t.ex. stångjärn) samt lämning efter storskalig smidesverksamhet.

Kommentar: Jfr även Hammarområde och Smideslämning.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Hammare
Slagg/slaggvarp
Smedja
Övrig

Egenskapstyp: Material (flervärd)

Egenskapsvärde: Järn
Koppar
Ädelmetall
Övrig

Tidigare sakord: Hammarruin, Hjulgrav, Slaggförekomst, Slaggvarp, Smideslämning

Antikvarisk bedömning: Lämningar efter hammare och förekomst av hammarslagg registreras generellt som fast fornlämning. Även lämning efter ålderdomlig smidesverksamhet registreras som fast fornlämning.

Hamnanläggning

Definition: Anläggning som använts i samband med ankring och förtöjning för att t.ex. lasta eller lossa fartyg, liksom konstruktion för att skydda de förtöjda fartygen.

Kommentar: Avser ensamliggande konstruktion vilken inte alltid ingår i en större hamn liksom naturligt skyddat område som använts i samband med ankring och förtöjning. Jfr Förtöjningsanordning, Varv/slip samt Hamnområde.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärden: Brygga
Kaj
Lastageplats
Naturhamn
Pir/vågbrytare
Strandskoning
Övrig

Tidigare sakord: Hamnanläggning, Strandskoning

Antikvarisk bedömning: Ensamliggande anläggning, t.ex. brygga, kaj eller pir, registreras vanligen inte som fast fornlämning. Undantagsvis registreras ensamliggande anläggning som fast fornlämning i de fall anläggningen är av hög ålder eller bedöms höra samman funktionellt och kronologiskt med annan fornlämning och/eller bedöms ha ett högt kulturhistoriskt eller vetenskapligt värde.

Hornsamling

Definition: Deposition av horn.

Kommentar: Företrädesvis horn från renar.

Tidigare sakord: Hornsamling

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om hornsamlingen bedöms höra samman funktionellt, kronologiskt och rumsligt med t.ex. ett övergivet viste som registreras som fast fornlämning.

Husgrund, förhistorisk/medeltida

Definition: Lämning efter förhistoriskt eller medeltida hus.

Kommentar: Avser främst husgrunder i agrara miljöer. En husgrundsterrass består av en terrassanläggning i slutning begränsad av minst en terrasskant, ofta stensatt, och ibland en ränna i övre kanten. Husgrund med vallformig begränsning omfattar förhistoriska husgrunder

vars yttre begränsning utgörs av en stenvall eller en sten- och jordblandad vall. Kämpgrav är en specialterm för denna typ av husgrund. Egenskapsvärdet Husplatå används för uppbyggda husgrundsplatåer vilka ofta begränsas av stenpackningar. Ibland har en naturlig höjd använts som grund för platån. Syllstenshus används för huslämningar där de synliga resterna efter husets bärande konstruktion utgörs av syllsten. Stolphus används för olika typer av långhus eller mindre bodar där stolphål utgör de synliga resterna efter den bärande konstruktionen. Grophus används för huskonstruktioner med nedgrävt golvplan. Stolphål ingår ofta i de synliga resterna efter den bärande konstruktionen men det kan också finnas syllsten. Lämnings efter stolphus och grophus påträffas vanligen vid markarbeten, t.ex. arkeologiska undersökningar. Stenhus används för grunder eller ruiner efter medeltida boningshus och ekonomibyggnader av sten. Jfr Bytomt/gårdstomt, Fäbod, Husgrund, historisk tid, Lägenhetsbebyggelse, Tomtning, Terrassering.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde:

- Grophus
- Husgrund med vallformig begränsning
- Husgrundsterrass
- Husplatå
- Stenhus
- Stolphus
- Syllstenshus
- Övrig

Tidigare sakord: Husgrund annan, Husgrund med vallformig begränsning, Husgrundsterrass, Ruin annan/ruinkulle, Stenhusgrund

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Husgrund, historisk tid

Definition: Lämning eller ruin efter enstaka byggnad från historisk tid.

Kommentar: Används för bebyggelselämningar som inte kan föras till andra lämningstyper (jfr t.ex. Lägenhetsbebyggelse, Kåta, Industri övrig, Kemisk industri, Textilindustri, Tomtning). Avser t.ex. ängslador, uthus, sommarladugårdar, rester efter byggnader på fiskelägen och stugor på övergivna visten. Jfr även Bytomt/gårdstomt, Fäbod, Husgrund, förhistorisk/medeltida.

Egenskapstyp: Verksamhet

Egenskapsvärden:

- Bergsbruk
- Fiske/sjöfart
- Flottning
- Industri
- Jakt
- Jordbruk
- Kolning
- Krog/gästgiveri
- Militär
- Renskötsel
- Skogsbruk
- Övrig

Tidigare sakord: Bebyggelselämning annan, Fiskelägestomt, Bergshistorisk lämning annan, Gruvlämning annan, Hyttlämning annan, Järnbrukslämning/-ruin, Ruin annan/ruinkulle

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning i de fall lämningen bedöms höra samman funktionellt, kronologiskt och rumsligt med t.ex. ett hyttområde, ett gruvområde eller annat område som registreras som fast fornlämning. I annat fall registreras enstaka husgrunder

endast undantagsvis som fast fornlämning. Undantaget utgörs då av t.ex. lämning efter viktigare krog/gästgiveri, tillkommen under 1700-talet eller tidigare, eller annan särskilt märklig, ålderdomlig, välkänd och/eller bevarandevärd husgrund.

Hyttlämning

Definition: Lämning efter framställning av metaller.

Kommentar: Avser lämningar efter olika moment av metallframställningen. Färskningsplats/-hård används för plats för färskning av järn (sänkning av kolhalten i tackjärn). Hytta/ugn används för ruin eller lämning efter ugn för framställning av metall. Ugnen har haft vattendriven bläster. Malmupplag används för upplagsplats för malm eller rödjord. Rostningsplats används för ugn eller grop för rostning av malm (upphetning för avlägsnande av föroreningar, framförallt svavel). Den rostade malmen är magnetisk, till skillnad från den orostade. Platser där efterföljande utsmidning med hammare har skett registreras under lämningstypen Hammare/smedja (Hammare). Jfr Hyttområde.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde:

- Färskningsplats/-hård
- Hytta/ugn
- Kolupplag
- Malmupplag
- Rostningsplats
- Slagg/Slaggvarp
- Övrig

Egenskapstyp: Material (flervärd)

Egenskapsvärde:

- Bly/silver
- Järn
- Koppar
- Övrig

Tidigare sakord: Hjulgrav, Hyttruin, Hyttlämning annan, Kolhuslämning, Malmtorg, Malmupplag, Rostgrop, Rostningsplats, Rostugn, Ruin annan/ruinkulle, Slaggförekomst, Slaggvarp

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Hägnad

Definition: Anordning för att hägna in och avskilja ett område eller för att binda samman det med andra.

Kommentar: Avser hägnader med praktisk eller symbolisk funktion såväl som en kombination av dessa. Den praktiska funktionen kan avse att stänga inne/ute djur (att hindra eller styra deras tillträde till olika marktyper) medan det symboliska syftet kan ha avsett att separera eller binda samman olika landskapsrum. Omfattar hägnader från förhistorisk tid och historisk tid. Hägnader förekommer vid t.ex. markslagsgränser och fastighetsgränser, och kan bilda fägator. Stensträngar är utrasade hägnadsmurar och syns som en enkel eller flerradig, ibland flerskiktad, långsmal rad av stenar på marken. Hägnadsvallar har större höjd och bredd och kan vara uppförda i skalmursteknik. De kan även utgöras av annat material, som timmer och jord. Stensträngar av mer symbolisk karaktär förekommer ofta i anslutning till bronsålderns gravmiljöer och i traditionella fornborgslägen. Avgränsningar i anslutning till gravar registreras under lämningstypen Gravhägnad. Jfr Rengärda.

Egenskapstyp: Typ (flervärd)

Egenskapsvärde:

- Hägnadsvall
- Stenmur
- Stensträng

Övrig

Egenskapstyp: Användning

Egenskapsvärde: Fägata

Tidigare sakord: Hägnadsvall av jord och sten, Stensträng

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om hägnaden utgörs av en hägnadsvall eller en stensträng av förhistorisk eller medeltida karaktär. Hägnader från senare tid registreras endast undantagsvis som fast fornlämning. Dessa är då unika och har ett särskilt kulturhistoriskt och/eller vetenskapligt värde.

Hällbild

Definition: Ristade, huggna, knackade, slipade eller målade figurer och linjer samt färgfält.

Kommentar: Används även för knackade, slipade eller huggna fördjupningar. S.k.

svärdslipningsstenar och -hällar registreras under egenskapsvärdet Slipränna. Jfr Bildristning, Ristning, medeltid/historisk tid, Runristning. OBS! Hällbild får endast användas tillsammans med den sammansatta lämningstypen Hällmålning eller Hällristning. Detta gäller oavsett antal ristningar/målningar, dvs. även för FMI-enheter bestående av en enstaka skålgrop eller en cirkelfigur.

Egenskapstyp: Figurtyp

Egenskapsvärde:

- Avlång fördjupning
- Cirkelfigur
- Djurfigur
- Fiskfigur
- Fotsula
- Fågelfigur
- Färgfält
- Människofigur
- Obestämbare figur
- Plöjare/årderfigur
- Ramfigur
- Redskapsfigur
- Rännformig fördjupning
- Skeppsfigur
- Skålgrop/älvkvarn
- Slipränna
- Slipyta
- Slipad, oval fördjupning
- Spårstämpel
- Trädfigur
- Vagnfigur
- Vapenfigur
- Övrig bestämbar figur

Tidigare sakord: Avlång fördjupning, Cirkelfigur, Djurfigur, Fiskfigur, Fotsula, Fågelfigur, Färgfält, Helt uthuggna, Hjulkors, Konturristade, Människofigur, Obestämbare figur, Ramfigur, Redskapsfigur, Rännformig fördjupning, Scener, Skeppsfigur, Slipränna, Spårstämpel, Trädfigur, Vagnfigur, Vapenfigur, Yxfigur, Älvkvarn/skålgrop, Övrig bestämbar figur. Samtliga med arterna Hällmålning eller Hällristning. Slipyttesten/häll, Svärdslipningssten/häll.

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Härd

Definition: Avgränsad eldplats.

Kommentar: Härdarna har anlagts utomhus eller inne i en kåta, hydda eller hus. Innefattar även s.k. rökhärdar. Härd med härdarmar registreras under lämningstypen Kåta.

Egenskapstyp: Form

Egenskapsvärde: Kvadratisk
Oregelbunden
Oval
Rektangulär
Rund
Övrig

Egenskapstyp: Fyllning

Egenskapsvärde: Ofylld
Stenfylld

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Eldpall/härdpall
Grophärd
Härd med stenskonig
Skärvstenspackning (utan stenskonig)
Övrig

Tidigare sakord: Härd

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning. Sentida härdar registreras ej som fast fornlämning.

Hög

Definition: Förhistorisk gravanläggning med markerat välvd profil och övertorvad yta som till större delen är uppbyggd av sand eller jord.

Kommentar: Enstaka till talrika stenar kan synas i ytan. Formen är oftast rund. När anläggningens längd utgör minst dubbla bredden och dess långsidor är parallella, eller närmast parallella, används egenskapsvärdet långhög. Jfr Röse.

Egenskapstyp: Form

Egenskapsvärde: Kvadratisk
Långhög
Oregelbunden
Oval
Rektangulär
Rund
Övrig

Tidigare sakord: Hög, Långhög

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Industri övrig

Definition: Lämning efter mindre tillverknings- och produktionsanläggning.

Kommentar: Omfattar olika husgrunder, avfallshögar, gropar, bryggor, ugnsröster m.m. Avser lämningar som inte omfattas av andra lämningstyper, t.ex. Kemisk industri, Livsmedelsindustri, Stenindustri, Textilindustri. Jfr även Dammvall, Dike/ränna, Glasindustri, Kalkugn, Kolningsanläggning, Kraftindustri, Pappersindustri, Tegelindustri, Träindustri.

Tidigare sakord: Industrielämning/bruksruin övrig

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om industrilämningen är av ålderdomlig typ och karaktär. I de fall endast smärre rester återstår eller lämningen är kraftigt störd av annan verksamhet registreras industrilämningen vanligen inte som fast fornlämning.

Järnåldersdös

Definition: Förhistorisk gravanläggning av mindre storlek (jfr Stenkammargrav), bestående av resta hällar eller block som bildar ett rum.

Kommentar: Vanligen bestående av tre hällar med en sida öppen. Takhäll kan förekomma. Förekommer huvudsakligen i Sydsverige (Götaland).

Tidigare sakord: Järnåldersdös

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Kalkugn

Definition: Ugnslämning efter kalkbränning.

Kommentar: Vanligen rest efter t.ex. uppmurad ugnspipa eller fältugn. Ibland förekommer slagghögar intill ugnresterna. Kalkbrott registreras under Brott/täkt.

Tidigare sakord: Kalkugnslämning/-ruin

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om kalkugnen är av ålderdomlig typ och karaktär. Även sentida, särskilt välbevarade, kalkugnslämningar registreras som fast fornlämning. Också lämningar efter bruksområden med kalkugnar, kalkbrott och andra tillhörande anläggningar av särskilt stort kulturhistoriskt och/eller vetenskapligt värde registreras som fast fornlämning.

Kanal

Definition: Lämning efter anlagd farled.

Kommentar: Avser konstgjorda farleder som grävts mellan naturliga vattenvägar eller förbi svåra vattenpassager. Jfr Dike/ränna.

Tidigare sakord: Kanallämning

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Kanalmärke

Definition: Avståndsmarkering utmed anlagd farled.

Kommentar: Kanalmärken består av en rest sten med en avståndsangivelse inhuggen.

Tidigare sakord: Kanalmärke

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om kanalmärket står kvar på ursprunglig plats.

Kemisk industri

Definition: Lämning efter anläggning som använts för framställning av kemiska produkter.

Kommentar: Trankokerilämningar registreras under Livsmedelsindustri eftersom sillsalterier och trankokerier ofta varit samlade på en plats och det kan vara svårt att särskilja spåren efter de olika momenten i hanteringen av sillen. Beckgrytor består av en kallmurad stenkonstruktion att ställa en järngryta i. Tjära kokades upp i järngrytan och därigenom fick man ner vattenhalten. Lämningar efter alunbruk, benstampar, krutstampar, pottasketillverkning och salpetersjuderier kan bl.a. bestå av husgrunder, ugnar/eldstäder, avfallshögar, hjulgravar. Tjárdalen och tjärgropen är i princip uppbyggda på samma sätt och består av en konisk tratt uppbyggd av timmer, stenblock och i sen tid av plåt. Skillnaden är att tjärgropen är nedgrävd i marken och tjárdalen är anlagd ovan mark. Tjårhällen består av en berghäll med ristade rännor för tjärens transport till ett uppsamlingskar. Tjårstenen är en flat sten med ristade rännor och centralt på stenen finns ett hål genom vilket tjäran rinner till

uppsamlingskaret. Tjärbränningen gjordes i en uppochnervänd gjutjärnsgröta. Tjärmilan är en stenkonstruktion med underliggande håla för uppsamlingskar. På stenkonstruktionen restes tjärmilan. Tjärmyrmilan anlades på en botten av plankor ute i en myr. Under plankorna fanns en näverklädd grop för uppsamling av tjäran. Tjärrännan är anlagd i en sluttning och består av en ränna med omgivande vallar samt en grop för uppsamling av tjära. Tjærugnen består av ett inre stensatt rum i vilket törveden staplas, omgivet av ett stensatt yttre rum där eldningen sker. Från senare delen av 1800-talet och första delen av 1900-talet finns exempel på omfattande tjærframställning i s.k. tjærfabriker. Lämningarna kan t.ex. bestå av husgrunder, ugnrester, stubbupplag och järnvägsräls.

Egenskapstyp: Verksamhet

Egenskapsvärde:

- Alunbruk
- Beckgröta
- Benstamp
- Krutstamp
- Pottasketillverkning
- Salpetersjuderi
- Tjærdal/tjærgröta
- Tjærfabrik
- Tjærhäll/tjærsten
- Tjærnila
- Tjærmyrnila
- Tjærränna
- Tjærugn
- Övrig

Tidigare sakord: Industrilämning/bruksruin övrig, Tjærdal

Antikvarisk bedömning: Lämningar efter alunbruk och pottaskeugnar registreras i regel som fast fornlämning. Övriga registreras vanligen inte som fast fornlämning. Dock har lämningar efter tjærframställning, belägna i områden som sedan medeltiden utgjort viktiga produktionsområden för tjära, registrerats som fast fornlämning.

Lämningar som t.ex. genom arkeologisk undersökning konstaterats vara av hög ålder, registreras som fast fornlämning.

Kloster

Definition: En eller flera lämningar eller ruiner efter bl.a. klosterkyrka, bostads- eller ekonomibyggnader, dammar m.m.

Kommentar: Ett kloster utgörs av en eller flera byggnader för en från omvärlden avskild religiös gemenskap av munkar eller nunnor. Klostren hade varierande utformning, från en klosterkyrka omgiven av enklare byggnader till muromgärdade större byggnadskomplex som fungerade som ett självförsörjande samhälle.

Tidigare sakord: Klosterruin/område

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning. Även plats för kloster där kulturlager eller andra icke synliga lämningar bedöms kvarligga registreras som fast fornlämning.

Kokgröta

Definition: Gröta med tät stenpackning av företrädesvis skörbränd sten.

Kommentar: I norra Sverige används termen för grötar med sot och kol mellan och under stenarna. Det uppgrävda materialet återfinns ofta som en vall vid eller omkring grötakanten. Ibland finns skörbränd sten även i vällen. I södra Sverige och vid arkeologiska

undersökningar används termen ofta för gropar med tät packning av skörbränd sten men utan sot och kol. Dock förekommer ibland en tunn sotlins mot botten av gropen. Jfr Boplatsgrop, Boplatsvall, Fångstgrop.

Egenskapstyp: Form

Egenskapsvärde: Kvadratisk
Oregelbunden
Oval
Rektangulär
Rund
Övrig

Tidigare sakord: Kokgrop

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Kolningsanläggning

Definition: Lämning efter framställning av träkol.

Kommentar: Avser lämning efter framställning av träkol i grävd grop (kolningsgrop), i kolmilor (resmila och liggmila) och i ugnar för industriell kolning av trä. Kolningsgropar kan vara fångstgropsliknade, vid provstick påträffas dock kol- eller sotlager. Kolbottens form är rund om den utgör en lämning efter resmila och rektangulär eller kvadratisk om den utgör en lämning efter liggmila. Lämning efter kolarkoja registreras under Husgrund, historisk tid (kolning).

Egenskapstyp: Form

Egenskapsvärde: Kvadratisk
Oregelbunden
Oval
Rektangulär
Rund
Övrig

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Kolbotten liggmila
Kolbotten resmila
Kolbotten obestämd
Kolningsgrop
Kolugn
Övrig

Tidigare sakord: Industrilämning/bruksruin annan, Kolbotten, Kolningsgrop

Antikvarisk bedömning: Kolbotten efter liggmila samt kolningsgrop registreras generellt som fast fornlämning. Övriga registreras inte som fast fornlämning.

Kompassros/väderstreckspil

Definition: Ristad figur eller lagda stenrader, som anger väderstreck.

Kommentar: Väderstrecksplar är ofta av enklare utförande och utgör oftast norrpilar av i rad lagda stenar.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Ristad
Stenlagd

Tidigare sakord: Kompassros

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Kraftindustri

Definition: Lämning efter anläggning för omvandling av primärenergi till elektricitet.

Tidigare sakord: Industrielämning/bruksruin övrig

Antikvarisk bedömning: Registreras ej som fast fornlämning.

Kvarn

Definition: Lämning efter anläggning för malning av (främst) säd.

Kommentar: Avser lämningar efter vattendrivna kvarnar och väderkvarnar, och innefattar grunder, vattenrännor, kvarnstenar m.m.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde:

Hjulquarn
Skvaltkvarn
Väderkvarn
Övrig

Tidigare sakord: Hjulgrav, Kvarnlämning/-ruin

Antikvarisk bedömning: Kvarnar av ålderdomlig typ och konstruktion, främst sådana med 1600-talsbelägg eller äldre, registreras som fast fornlämning.

Kyrka/kapell

Definition: Ruin eller grund efter kyrka eller kapell.

Kommentar: Övergivna kyrkobyggnad eller kapell med alltjämt stående väggar och tak skall inte registreras i Fornminnesregistret.

Tidigare sakord: Kyrka/kyrkplats, Kyrkogrund/Kapellgrund, Kyrkoruin/Kapellruin, Ödekyrka

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning. Även platser för kyrkor och kapell där kulturlager eller andra icke synliga lämningar bedöms kvarligga registreras som fast fornlämning.

Kyrkstad

Definition: Lämningar efter bebyggelse som använts vid regelbundet återkommande gudstjänstbesök och för handel i samband med detta.

Kommentar: Kyrkstäder förekommer i Norrland och byggdes av sockenborna i anslutning till en kyrka eller ett kapell för att nyttjas vid kyrkobesök, marknader, sockenstämmor, ting eller skatteuppbörd. Bebyggelsen var ofta tät och bestod av stugor och/eller kåtor för övernattnings samt bodar och stall. Kan indikeras av kulturlager, husgrunder eller andra lämningar. Jfr Samlingsplats.

Tidigare sakord: -

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Kåta

Definition: Lämning efter traditionell samisk byggnad eller avgränsad golvyta för sådan byggnad.

Kommentar: Avser förfallna byggnader eller ”grund” efter byggnad, där golvytans storlek antingen kan ses med hjälp av en begränsande vall eller stenring, eller uppskattas med hjälp av en eller två härdarmars längd. Omfattar olika typer av kåtor, bl.a. klykstångskåta och bågstångskåta men även skogssamernas timrade kåtor. Vanligen har kåtorna en härd i mitten. Kåtor utan härd har sannolikt nyttjats som förråd eller för djurhållning (vanligen getter). Jfr Stalotomt.

Egenskapstyp: Form

Egenskapsvärde: Härd med härdarm

Kvadratisk
Mångkantig
Oregelbunden
Oval
Rektangulär
Rund
Övrig

Tidigare sakord: Kåtatomt

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Källa med tradition

Definition: Källa med tradition om källkult eller källa till vilken sägen eller namn är knutet.

Kommentar: Man har druckit ur, tvättat sig eller offrat i källan. Offren bestod vanligen av metallbitar, mynt eller nålar. Samma källa kan ha använts i olika syften under lång tid. En speciell grupp är pilgrimskällorna, främst s.k. Sankt Olofskällor, som bl.a. återfinns längs pilgrimslederna till Nidaros (Trondheim). Jfr Brunn/kalkkälla.

Egenskapstyp: Typ (flervärd)

Egenskapsvärde: Hälsa
Midsommar/trefaldighet
Offer
Pilgrim

Tidigare sakord: Hälsa-/pilgrimskälla, Offerkälla, Trefaldighets-/midsommarkälla

Antikvarisk bedömning: Offer- och pilgrimskällor registreras som fast fornlämning. Hälsa-, midsommar- och trefaldighetskällor registreras som fast fornlämning om de är välbevarade, har ålderdomliga konstruktioner och traditionen/bruket är eller har varit välkänt i trakten.

Labyrint

Definition: Enskiktade stenrader lagda i spiral eller i system utgående från en oftast korsformig grundplan.

Kommentar: Flertalet labyrinter är kustbundna och har möjligen koppling till säsongsfiskeplatser. Enstaka labyrinter återfinns i förhistoriska miljöer.

Egenskapstyp: Form

Egenskapsvärde: Korsformig
Spiralformig
Övrig

Tidigare sakord: Labyrint

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Livsmedelsindustri

Definition: Lämning efter anläggning för livsmedelsförädling.

Kommentar: Avser även trankokerilämningar eftersom sillsalterier och trankokerier ofta varit samlade på en plats och det kan vara svårt att särskilja spåren efter de olika momenten i hanteringen av sillen. Exempel på lämningar är olika husgrunder, grumsdammar, avfallshögar, gropar och bryggor.

Egenskapstyp: Verksamhet

Egenskapsvärde: Saltsjuderi
Sillsalteri/Trankokeri
Övrig

Tidigare sakord: Industrilämning/bruksruin övrig

Antikvarisk bedömning: Lämningar efter saltsjuderier, silsalterier och trankokerier registreras som fast fornlämning.

Lägenhetsbebyggelse

Definition: Lämningar efter mindre bebyggelseenhet (jordbruksenhet), som inte skattlagts.

Kommentar: Lämningarna kan bestå av husgrunder, kulturlager eller andra anläggningar. Egenskapsvärdet torp används för bebyggelseenhet på enskilt ägd mark där nyttjanderätten upplåtits till torparen som avlöning mot fullgörande av vissa arbetsuppgifter. Många enheter som ursprungligen anlades som torp utvecklades och skattades senare som självständiga fastigheter. Lämningar efter sådana bebyggelseenheter registreras inte under lämningstypen Lägenhetsbebyggelse utan skall föras till Bytomt/gårdstomt. Egenskapsvärdet Backstuga används för lämningar efter enkel bebyggelse på allmän mark. Egenskapsvärdet Övrig används bl.a. för malm- och tåbebyggelse.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Backstuga
Torp
Övrig

Tidigare sakord: Torplämning

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om lägenhetsbebyggelsen är tillkommen under 1700-talet eller tidigare. Vid äldre inventeringar har i undantagsfall även sentida torplämningar med en märklig historia eller bakgrund registrerats som fasta fornlämningar.

Militär anläggning övrig

Definition: Sentida militär anläggning som inte kan föras till andra lämningstyper.

Kommentar: Avser t.ex. stridsvagnshinder, lämning efter luftvärnstorn o.dyl. Jfr Stridsvärn.

Tidigare sakord: Befästningsanläggning annan

Antikvarisk bedömning: Registreras ej som fast fornlämning.

Militär mötesplats

Definition: Plats där den indelta armén, beväringarna och de värvade förbanden regelbundet träffades för övningar.

Kommentar: Avser t.ex. exercisplats, lägerplats, kamplementsplats, vapensynsplats.

Tidigare sakord: Militär mötesplats

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om platsen är välbevarad och välkänd och bedöms som mycket bevarandevärd.

Minnesmärke

Definition: Minnesmärke i trä, sten eller metall eller minnesinskrift efter historisk person eller särskild händelse.

Kommentar: Avser minnesstenar, träkors, stenkors eller ringkors, med minnesinskrift. Avser även vattenståndsmärken med angivet årtal samt vissa stenrösen/rösningar. Det fåtal vattenståndsmärken som utgörs av inslagna dubbar hör också till denna lämningstyp. Avser även t.ex. ordensmärke, ringarsten, gårdssten.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Minnessten
Minnestavla
Minneskors
Stenröse/rösning
Vattenståndsmärke

Övrig

Tidigare sakord: Minnesinskrift annan, Minneskors, Minnesmärke annat, Minnessten, Ristning annan

Antikvarisk bedömning: Medeltida ring- och stenkors registreras som fast fornlämning liksom även äldre vattenståndsmärken (äldre än hundra år). Övriga registreras vanligen inte som fast fornlämning. Undantagsvis registreras minnesstenar av hög ålder, i regel äldre än hundra år, och resta på platsen för timad händelse, som fast fornlämning. I sällsynta fall har tidigare även särskilt märkliga och välkända minnesmärken registrerats som fast fornlämning.

Naturföremål/-bildning med tradition

Definition: Naturföremål eller naturbildning till vilket ålderdomligt bruk, sägen, tradition, namn eller märkligt historiskt minne är knutet.

Kommentar: Jfr Källa med tradition, Plats med tradition, Offerplats, Offerkast.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde:

- Barktäkt
- Bläckning
- Grotta
- Jättegryta
- Jättekast/flyttblock
- Tandvärkstill
- Ättestupa
- Övrigt

Tidigare sakord: Naturföremål med bruk/tradition/namn

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om naturföremålet/-bildningen bedöms som särskilt märklig och bevarandevärd ur kulturhistorisk och/eller vetenskaplig synvinkel.

Offerkast

Definition: Samling av sten eller ris och kvistar som tillkommit efter hand vid platsen för en särskild händelse, t.ex. platsen för ett påstått brott eller för en olycka.

Kommentar: Den förbipasserande kastade en sten eller pinne på platsen för sin välgång och för att blidka gengångare. De s.k. döingerösen på västkusten registreras under lämningstypen Begravningsplats enstaka (övrig).

Egenskapstyp: Material

Egenskapsvärde:

- Ris
- Sten

Tidigare sakord: Offerkast ris, Offerkast sten

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Offerplats

Definition: Plats för offer.

Kommentar: T.ex. samiska offerplatser med ben-, metall- och andra depositioner samt sejtar. Avser även förhistoriska offerplatser. Här ingår inte sådana som är inordnade under Källa med tradition eller Offerkast. Jfr även Plats med tradition.

Tidigare sakord: Offerplats

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Pappersindustri

Definition: Lämning efter anläggning som använts vid pappersframställning.

Kommentar: Kan utgöras av husgrunder, dammvallar, vattenrännor m.m.

Tidigare sakord: Pappersbrukslämning/-ruin

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om lämningen är av ålderdomlig typ och konstruktion. I de fall endast smärre rester har bevarats eller lämningen varit kraftigt störd av annan verksamhet registreras lämningen vanligen inte som fast fornlämning.

Park-/trädgårdsanläggning

Definition: Medvetet utformat område avsett för promenader och rekreation eller enskilda anläggningar som ingår i ett sådant område.

Kommentar: Avser parker och trädgårdar som inte längre är i bruk och som inte vårdas för sitt ursprungliga ändamål. Bland lämningarna kan ingå skulpturer samt rester efter gång- och körvägar, kanaler, dammar, rabatter, fontäner, paviljonger m.m.

Tidigare sakord: -

Antikvarisk bedömning: Registreras vanligen ej som fast fornlämning. Undantagsvis registreras dock park-/trädgårdsanläggningar som anses särskilt välbevarade och unika som fast fornlämning.

Plats med tradition

Definition: Plats till vilken ålderdomligt bruk, sägen, tradition, namn eller märkligt historiskt minne är knutet.

Kommentar: Är bruket, traditionen, namnet etc. knutet till en naturbildning på platsen, används i stället Naturföremål/-bildning med tradition. Jfr även Offerplats, Källa med tradition.

Tidigare sakord: Plats med tradition/namn

Antikvarisk bedömning: Registreras ej som fast fornlämning.

Rengärda

Definition: Rund, eller närmast rund, inhägnad (hage), avsedd för skiljning, mjölkning, kalvmärkning och slakt inom renskötsel.

Kommentar: Ibland förekommer öppningar mot mindre sidobås på utsidan (s.k. kontor). Träd med märken efter rep, bindpinnar m.m. kan ingå. Jfr Hägnad.

Tidigare sakord: Rengärda

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om rengärden är av ålderdomlig typ och konstruktion.

Renvall

Definition: Yta med tydlig påverkan av renskötsel.

Kommentar: Inom ytan har renar samlats för mjölkning m.m. Kan synas som en vegetationsförändring, framkallad av intensiv trampning och gödsling, men har sällan tydlig avgränsning. Träd med spår efter rep och bindningar kan finnas.

Tidigare sakord: Renvall, Lappvall

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om renvallen bedöms höra samman funktionellt, kronologiskt och rumsligt med visteplats eller område med härdar, stalotomter och/eller kåtatomter, som registreras som fast fornlämning.

Ristning, medeltid/historisk tid

Definition: Ristningar från historisk tid, bl.a. i träd, på hus, i berghällar och på stenar.

Kommentar: Avser huvudsakligen fäbodristningar samt ristningar vid torp och gårdar, på bodar eller kåtor samt ristningar i klippor, vid gamla hamnlägen eller i annan maritim miljö. Enstaka ristningar av dessa typer, t.ex. en del fäbodristningar, kan dateras till medeltid.

Ristningar med runor registreras under Runristning. Ristningar med kompassros eller

väderstreckspil registreras under lämningstyp Kompassros/väderstreckspil. Jfr även Bildristning, Hällristning.

Egenskapstyp: Belägenhet

Egenskapsvärde: På block/fast häll
På trä
På träd

Egenskapstyp: Typ (flervärd)

Egenskapsvärde: Bild/symbol
Text
Årtal
Övrig

Tidigare sakord: Ristning annan

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om ristningen är av hög ålder eller om lokalen består av ristningar som är utförda över en längre tidsperiod. Ristningar med endast enstaka årtal, initialer eller namn och ristningar som bedöms vara sentida (yngre än hundra år) registreras inte som fast fornlämning.

Runristning

Definition: Runristning i sten eller annat material.

Kommentar: Avser såväl förhistorisk som medeltida runristning i rest sten eller på block, på berghäll, tidigmedeltida gravhällar och eskilstunakistor, runristning i annat material än i sten, t.ex. i puts på kyrkor, samt historiska och sentida runristningar. Vikingatida runristningar är ofta minnesinskrifter, vanligen efter döda anförvanter. Runinskriften har som regel ordnats i band, vilka ofta formats som utdragna djurkroppar med huvud, fötter och svans. Ristningsytan pryds ofta av kors och djuornamentik. Ibland har runristningarna också utsmyckats med mer komplicerade bildframställningar. Äldre, urnordiska, runristade stenar saknar oftast ornamentik och har texten ordnad i vågräta eller lodräta rader. Tidigmedeltida gravhällar med runor och eskilstunakistor ges egenskapsvärdet "I gravkontext". Eskilstunakistor registreras som runristning även om runor saknas. Jfr Bildristning, Ristning, medeltid/historisk tid, Gravvård.

Egenskapstyp: Belägenhet

Egenskapsvärde: På block/fast häll
I gravkontext
Runsten
Övrig

Tidigare sakord: Runristning annan, Runristning i gravmonument, Runristning i häll, Runsten

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Röjningsröse

Definition: Stensamling som uppkommit genom röjning, i regel för odling men ibland även för annan verksamhet.

Kommentar: Röjningsröseområden (på vissa håll kallade hackerörsområden) registreras under lämningstypen Fossil åker (Röjningsröseområde).

Tidigare sakord: Odlings-/röjningsröse, Röjningsröse/röjningsområde

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning i de fall röjningsröset ingår i område med fossil åker eller i annat stenröjt område, t. ex. en boplats, som registreras som fast fornlämning.

Röse

Definition: Förhistorisk gravanläggning med markerat välvd profil, uppbyggd av stenar utan synlig inblandning av sand eller jord.

Kommentar: Ytan är inte övertorvad men kan ha en naturlig moss-, ris- eller örtvegetation. När anläggningens längd utgör minst dubbla bredden och långsidorna är parallella eller närmast parallella används egenskapsvärdet långröse. Jfr Hög.

Egenskapstyp: Form

Egenskapsvärde: Kvadratisk
 Långröse
 Oregelbunden
 Oval
 Rektangulär
 Rund
 Skeppsformig
 Övrig

Egenskapstyp: Fyllning

Egenskapsvärde: Med rödockra

Tidigare sakord: Långröse, Röse

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Rösning

Definition: En eller flera uppresta eller upplagda stenar som kan ha fungerat som riktmärke eller liknande.

Kommentar: Vissa rösningar kan ha haft flera funktioner. De är vanligt förekommande i fjällområdet, i samiska miljöer, men finns även i andra delar av landet. Avser t.ex. topprösen, markeringar för gömmor, gravplatser och heliga platser. Avser inte lämningar som hör till lämningstyperna Gränsmärke, Färdväg eller Minnesmärke, inte heller markeringar som kan antas ha lagts upp av turister i senare tid.

Tidigare sakord: Rösning (Fälthandbok)

Antikvarisk bedömning: Registreras vanligen ej som fast fornlämning. I undantagsfall registreras rösningar, som utifrån lavtillväxt och annat bedöms vara av hög ålder, som fast fornlämning.

Samlingsplats

Definition: Plats där människor har samlats för gemensamma aktiviteter.

Kommentar: Avser plats för sammankomst för lagstiftning och rättsskipning, plats för regelbundet återkommande handel, samt t.ex. dans- och lekarplatser. Avser inte stående tingshus. Jfr Kyrkstad, Militär mötesplats.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Marknadsplats
 Tingsplats
 Övrig

Tidigare sakord: Marknadsplats, Samlingsplats annan, Tingsplats

Antikvarisk bedömning: Marknadsplats resp. tingsplats registreras som fast fornlämning om den har varit av viss betydelse och är säkert belagd genom skriftliga källor och/eller muntliga traditioner. Övriga samlingsplatser, t.ex. dans- och lekarplatser, registreras inte som fast fornlämning.

Sjömärke

Definition: Anläggning eller markering för vägledning av sjöfart, riktmärken för fiske etc.

Kommentar: T.ex. stensamlingar efter raserade båkar, kummel (s.k. stenkärringar eller vardar/valar) eller målade markeringar på bergvägg. Fyrlämningar och fyrplatser hör till en separat lämningstyp.

Tidigare sakord: Sjömärke

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om sjömärket är av hög ålder.

Skåre/jaktvärn

Definition: Skydd som använts att gömma sig i vid jakt på främst fågel eller säl.

Kommentar: En skåre är vanligen konstruerad som en ”skärm” av sten och/eller ris och är ibland även kallmurad. Den är vanligen utformad som en helt eller delvis sluten cirkel, men kan också vara bågformig och har ofta en försänkning innanför skyddet.

Tidigare sakord: Skåre

Antikvarisk bedömning: Registreras ej som fast fornlämning.

Skärvtenshög

Definition: Anhopning av skärvig och skörbränd sten, sotig jord och avfall av olika slag (keramikfragment, ben, kol etc.).

Kommentar: Förekommer framförallt i bronsåldersmiljöer. Då skärvtstenen förekommer som flacka anhopningar på marken (som ”mattor”) eller som utspridda förekomster registreras dessa som Boplats (Skärvtsten). Kokstenshög är en äldre term för skärvtenshög.

Tidigare sakord: Skärvtenshög

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Slagfält

Definition: Plats där slag utkämpats.

Kommentar: Avser t.ex. platsen för slaget vid Visby 1361, slaget vid Stångebro 1598 m.fl.

Tidigare sakord: -

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om slagfältet är väl belagt i källmaterialet, genom fynd på platsen och/eller genom arkeologisk undersökning.

Slott/herresäte

Definition: Lämning efter större huvudbyggnad med kringanläggningar. Avser kungliga eller (mera vanligt) frälseägda byggnader men även större karaktärsbyggnader som inte ägts av kung eller frälse.

Kommentar: Avser lämningar efter bl.a. slott och herresäten med flygelbyggnader m.m. Ytterligare exempel är säterier, herrgårdar och kungsgårdar.

Tidigare sakord: Slottsruin/-område

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om slottet eller herresätet är tillkommet under 1700-talet eller tidigare. Dock registreras lämningar efter slott/herresäten som tillkommit senare som fast fornlämning om de är särskilt märkliga och/eller bevarandevärda ur vetenskaplig eller kulturhistorisk synvinkel.

Smideslämning

Definition: Lämning efter småskalig smidesverksamhet. Jfr Hammare/smedja.

Kommentar: T.ex. smidesgrop, smideshärd eller gårdssmedja.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde:

- Grund/ässja
- Smidesgrop/smideshärd
- Slagg/slaggvarp
- Övrig

Tidigare sakord: Smideslämning

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om smideslämningen är av ålderdomlig typ och konstruktion. Lämningar efter sentida smedjor av ”husbehovstyp” registreras vanligen inte som fast fornlämning. Undantagsvis registreras sådana smedjor som fast fornlämning i de fall de har ett särskilt stort kulturhistoriskt och/eller vetenskapligt värde.

Spärranordning

Definition: Spärr uppförd under vatten.

Kommentar: Spärranordningen har blockerat och skyddat farleder och hamnar/handelsplatser samt utgjort komplement till befästa anläggningar. Kan utgöras av palissader eller pålverk, sammanhängande kistkonstruktioner, stenvallar eller stenfyllda båtar som sänkts på rad i vattendrag. Ibland har spärranordningen kombinerats med en s.k. flytbom på vattenytan, dvs. hopkedjade timmerstockar på rad. Jfr Fångstanläggning övrig.

Tidigare sakord: Pålverk, Spärranordning

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Stadsbefästning

Definition: System av bastioner, murar, jordvallar och vallgravar som omger ett stadsområde.

Kommentar: Avser lämningar från 1500-talet till 1700-talets slut. (Jfr Stadsvall/stadsmur).

Tidigare sakord: Stadsbefästning

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Stadslager

Definition: Kulturlager i miljöer av stadskaraktär (städer, köpingar, vissa handelsplatser).

Kommentar: Lagren innehåller avfall från hantverk, matberedning, rester efter övergiven bebyggelse och andra aktiviteter. Kulturlager på förhistoriska boplatser registreras under lämningstypen Boplats (Kulturlager).

Tidigare sakord: Kulturlager stad, Kulturlager övrigt

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om staden anlagts under medeltiden eller 1500–1600-talet, oavsett om stadslagren är helt övergivna eller kontinuerligt bebyggda.

Stadsvall/stadsmur

Definition: En sten- och/eller jordvall, stenvall eller ett dike/vallgrav som omger ett stadsområde, handelsplats eller annan miljö av stadskaraktär.

Kommentar: Avser förhistoriska och medeltida lämningar. (Jfr Stadsbefästning.)

Tidigare sakord: Stadsvall/mur

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Stalotomt

Definition: Byggnadslämning oftast med försänkt golvyta och med omgivande uppbyggd vall.

Kommentar: Förekommer i fjällområdet. Stalotomter är ofta ovala (eller rektangulära med svagt utsvängda sidor) och har oftast en härd i mitten. Förekommer ofta flera på rad och ibland med gemensam vall. Vanligen kan stalotomten skiljas från kåtatomten genom sin tydligt försänkta golvyta. Stalotomter har ingen markerad ingång i den omgivande vällen. Jfr Kåta.

Egenskapstyp: Form

Egenskapsvärde:

Kvadratisk
Oregelbunden
Oval
Rektangulär

Rund
Övrig

Tidigare sakord: Kåtatomt

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Stenindustri

Definition: Lämning efter industriell framställning av stenprodukter.

Egenskapstyp: Verksamhet

Egenskapsvärde: Makadamslagningsplats/-sten
Skurvandring/Skurverk
Stenhuggeri
Övrig

Tidigare sakord: Industrilämning/bruksruin annan

Antikvarisk bedömning: Registreras vanligen ej som fast fornlämning. Dock registreras särskilt välbevarade och ålderdomliga stenhuggerier, t.ex. sådana för huggning av kvarnstenar, som fast fornlämning.

Stenkammargrav

Definition: Förhistorisk gravanläggning (megalitgrav) bestående av en gravkammare med väggar och tak av hällar eller block.

Kommentar: Dösens öppning flankeras ibland av två ingångsstenar som bildar en kort, ej övertäckt, gång. Gånggriftens kammare är avlång och en täckt gång ansluter till kammaren. Med hällkista avses en större, rektangulär gravkammare av senneolitisk typ avsedd som kollektivgrav, inte mindre kistor i rösen eller stensättningar. Ibland förekommer indelning i två eller tre rum. Hällkistan särskiljs från lämningstypen Begravningsplats enstaka (Hällgrav/stengrav) bl.a. genom sin storlek och genom den geografiska utbredningen. Gravarna kan omges eller täckas av en överbyggnad bestående av en hög, ett röse eller en stensättning. Jfr Järnåldersdös, Stenkistgrav.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Dös
Gånggrift
Hällkista

Egenskapstyp: Belägenhet

Egenskapsvärde: Friliggande
I hög
I röse
I stensättning
Övrig

Tidigare sakord: Dös, Gånggrift, Hällkista

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Stenkistgrav

Definition: Förhistorisk gravanläggning av oftast kantställda stenar/hällar som bildar ett rektangulärt rum av mansstorlek eller mindre.

Kommentar: Täckhällar kan förekomma. Gravtypen saknar omgivande anläggning och är helt eller delvis nedgrävd i marken. Avser inte hällkistor, kistor i rösen eller hällgravar/stengravar. Jfr Begravningsplats enstaka, Runristning (i gravkontext), Stenkammargrav.

Tidigare sakord: Stenkista

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Stenkrets

Definition: Förhistorisk gravanläggning som utgörs av en krets av med jämna mellanrum resta/lagda håll- eller klumpformade stenar.

Kommentar: Egenskapsvärdet skeppssättning används för stenkretsar med likformigt svängda sidor som möts i markerat spetsiga vinklar. Domarring används för en del runda och ovala stenkretsar. De resta/lagda stenarna är alltid dominerande men en låg stensättningsliknande fyllning kan finnas inom kretsen och ibland kan en sammanbindande rad med mindre stenar vara synlig mellan de större stenarna. I undantagsfall kan de större stenarna vara lagda på tre underliggande mindre stenar. Ibland finns även en centralt placerad sten.

Egenskapstyp: Form

Egenskapsvärde: Domarring
Kvadratisk
Oregelbunden
Oval
Rektangulär
Rund
Skeppssättning
Triangulär
Övrig

Egenskapstyp: Konstruktion (flervärd)

Egenskapsvärde: Klumpstenar
Resta stenar
Uppallade stenar
Övrig

Tidigare sakord: Stenkrets, Domarring, Skeppssättning

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Stenring

Definition: Rund eller oval ring av mer eller mindre tätt lagda stenar.

Kommentar: Förekommer ofta parvis och i anslutning till äldre samiska vistemiljöer.

Funktionen är inte helt klarlagd men en förklaring är att de använts inom offerriter.

De förekommer inte bara i fjällen utan även på berg i övre Norrland ända ner mot kusten.

Lämningarna kan likna härdar utan inre stenpackning. Skiljs från stenkrets bl.a. genom sin geografiska utbredning.

Tidigare sakord: Stenring (Fälthandbok)

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Stenröjd yta

Definition: Markyta som omformats genom att stenar avlägsnats och ytan tilljämns.

Kommentar: Avser ytor som stenröjts under förhistorisk tid för, i första hand, andra ändamål än åker. Förekommer särskilt i anslutning till stensträngsområden och förhistoriska boplatser med skärvstenshögar. Avser inte röjda ytor som går att avgränsa till en åkerparcell eller som ingår i ett röjningsröseområde (Fossil åker).

Tidigare sakord: Röjd yta

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Stensättning

Definition: Förhistorisk gravanläggning med flack eller svagt välvd profil.

Kommentar: En stensättning är antingen uppbyggd av stenar utan större inblandning av jord och sand (stenfylld), till större delen uppbyggd av jord och sand (övertorvad) eller består den

synliga delen endast av en kantkedja el. dyl. (ofylld). På övertorvade stensättningar kan enstaka till talrika stenar synas i ytan. Skillnaden mellan en triangulär stensättning och en treudd är att treuddens sidor är konkava eller vinklade medan den triangulära stensättningen har raka sidor.

Egenskapstyp: Konstruktion

Egenskapsvärde: Ofylld
Stenfylld
Övertorvad
Övrig

Egenskapstyp: Form

Egenskapsvärde: Kvadratisk
Oregelbunden
Oval
Rektangulär
Rund
Skeppsformig
Treudd
Triangulär
Övrig

Egenskapstyp: Fyllning

Egenskapsvärde: Rödockrafärgad sand

Tidigare sakord: Stensättning, Treudd

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Stenugn

Definition: Lämning efter kallmurad ugn, anlagd utomhus, avsedd för matlagning, brödbakning eller dylikt.

Kommentar: Förekommer ofta vid kusten, men även bl.a. på fäbodan. (Avser inte ugn som byggts inne i en byggnad.) Stenugnar i kustmiljö kallas ofta ”ryssugnar”.

Tidigare sakord: Ryssugn/stenugn, Stenugn

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om stenugnen är kustbunden eller maritimt belägen. Stenugnar i andra miljöer registreras vanligen inte som fast fornlämning. Dock registreras sådana stenugnar som fornlämning om de hör samman funktionellt, kronologiskt och rumsligt med annan fornlämning, t.ex. en fäbod.

Stridsvärn

Definition: En mindre befästning som skall skydda soldaterna vid eldgivning.

Kommentar: Avser t.ex. pjäsvärn, skyttevärn, skyttegrav och bunker. Jfr Skåre/jaktvärn.

Tidigare sakord: Stridsvärn

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om anläggningen kan knytas till en bestämd händelse eller ligger i ett system uppfört för att skydda t.ex. en hamn eller ett inlopp eller en större befästning.

Tegelindustri

Definition: Lämning efter anläggning som använts för eller i samband med tegelbränning.

Kommentar: Avser t.ex. ruinkullar och avfallslager efter fältugnar eller grunder efter ugnshus, tegelslagerier, torklador, linbanor m.m..

Tidigare sakord: Tegelbrukslämning/-ruin

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om anläggningen är av ålderdomlig typ och konstruktion. I de fall endast smärre rester återstår eller lämningen är kraftigt störd av annan verksamhet registreras anläggningen vanligen inte som fast fornlämning.

Terrassering

Definition: Anlagd avsats i sluttande eller ojämn terräng.

Kommentar: Avser anläggning med, i jämförelse med husgrundsterrass, mindre distinkt form och sannolikt varierande funktion, ofta i anslutning till skärvtenshögar, men kan även ansluta till stenröjda ytor. Jfr Husgrund, förhistorisk/medeltida och Fossil åker.

Tidigare sakord: Terrassering

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Textilindustri

Definition: Lämning efter anläggning för textilframställning eller -bearbetning.

Kommentar: Avser lämningar efter verksamhet av såväl större omfattning som för husbehov. Avser bl.a. olika husgrunder och gropar. *Egenskapstyp:* Verksamhet

Egenskapsvärde: Linberedning
Vadmalsstamp
Övrig

Tidigare sakord: Industrielämning/bruksruin övrig

Antikvarisk bedömning: Registreras ej som fast fornlämning.

Tomtning

Definition: Lämning efter byggnad i form av vallar eller murar kring golvyta i marknivå eller med försänkt golvyta.

Kommentar: Avser lämningar efter strandnära byggnader av enklare karaktär i maritim miljö. Golvytan är stenröjd, flack eller skålförmig och kan innehålla kulturlager och härd. Den kan också vara rumsindelad. Jordfasta block eller bergsavsatser kan ställvis utgöra tomtningens begränsning.

Tidigare sakord: Tomtning

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Träindustri

Definition: Lämning efter anläggning för förädling av trävaror.

Kommentar: Avser rester efter både mindre sågar och större sågverk med lämningar efter byggnader, vattenrännor, stenkistor, hjulgravar m.m. Avser även spånhyvlar.

Egenskapstyp: Verksamhet

Egenskapsvärde: Hyvel
Såg/Sågverk
Övrig

Tidigare sakord: Hjulgrav, Sågverkslämning/-ruin

Antikvarisk bedömning: Registreras vanligen ej som fast fornlämning. I undantagsfall registreras såglämning som fast fornlämning, om lämningen anses unik vad gäller storlek och/eller konstruktion.

Uppföringsanläggning

Definition: Lämning efter anläggning för uppforsling av malm, bergart, vatten, gråberg och personal.

Kommentar: Exempelvis hand- och hästvindar, där vandringen utgör en del av anläggningen, linspel och vattenkonster (anordning för länspumpning av gruva), där stånggångar utgör

karaktäristiska delar samt grunder och fundament efter gruvlavar och maskinhus. Lämningar efter stånggångar, vilka utgår från en hjulgrav, kan bestå av stenfundament i långa linjer och fundament efter vändbrott.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Hjulgrav
Stånggång
Vandring
Övrig

Tidigare sakord: Hjulgrav, Stånggångsfundament, Vandring

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning i de fall lämningen bedöms höra samman funktionellt, kronologiskt och rumsligt med gruvområde som registreras som fast fornlämning.

Utgår

Används för tidigare registrerad lämning som vid förnyad bedömning inte anses ska ingå i Fornminnesregistret.

Tidigare sakord: Utgår

Vad

Definition: Passage genom vattendrag.

Kommentar: Vadställen markeras ibland på land med t.ex. ett stenröse eller rest sten. För att förenkla överfarten är botten ibland stenröjd. Alternativt har man lagt dit stenar att gå på.

Tidigare sakord: Vad

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning om vadet ingått som en del i en viktigare vägsträckning.

Vallanläggning

Definition: Förhistorisk sten- och/eller jordvall och/eller palissad, i vissa fall kombinerad med vallgrav, som helt eller delvis avgränsar ett område.

Kommentar: Vallanläggningen har inte haft försvarsfunktion, utan har mer karaktären av att utmärka ett område. Palissader har i regel inga synliga spår ovan mark utan påträffas vid markarbeten, t.ex. arkeologiska undersökningar, i form av stolphål och/eller rännor. För denna typ av anläggningar används ibland begrepp som t.ex. sarupanläggning, kultisk anläggning och borgliknande hägnad. Jfr Fornborg.

Tidigare sakord: Vallanläggning annan

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Varv/slip

Definition: Lämning efter anläggning där båtar och fartyg byggts eller reparerats.

Kommentar: En slip är en bädd där mindre fartyg och båtar kan dras upp och torrsättas för reparation eller förvaring. En slip kan ingå i ett varv eller ligga för sig. Jfr Hamnanläggning och Hamnområde.

Tidigare sakord: Varvsplats

Antikvarisk bedömning: Varv registreras som fast fornlämning. Sliplämningar registreras inte som fast fornlämning.

Vårdkase

Definition: Uppstaplad hög av timmer, ved eller ris som kunde antändas för att t.ex. varna för annalkande fiender.

Kommentar: Tydliga spår efter vårdkasar är sällsynta. De kan utgöras av bevarade vårdkasar, rester av en vårdkasebotten eller eldskadade hällar. Ibland har vårdkasen placerats på en stensamling. Som regel har vårdkasar placerats på, eller i anslutning till, bergskrön. Ibland kan även en grund efter bålvahtens stuga eller koja påträffas. Denna skall registreras under Husgrund, historisk tid (Militär).

Tidigare sakord: Vårdkase/Vårdkaseplats

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Vägmärke

Definition: Stenar, skyltar eller stolpar uppsatta vid allmän väg som avståndsmarkeringar eller med skriftliga uppgifter om bl.a. avstånd till en viss plats t.ex. om avståndet till närmaste gästgiveri, stad etc.

Kommentar: Milstolpar markerade hel-, halv eller kvartsmil och har ofta aktuell regents krönte namnchiffer. Ibland finns även aktuell landshövdingens initialer. Vaghållningsstenarna markerade gräns mellan vägsträckor med olika vaghållare. De är vanligen av sten, men även trätavlor kan förekomma. En inskrift kan innehålla vaghållningsstenens ordningsnummer utmed vägen, by- eller gårdsnamn, gårdens mantal, vägsträckans längd i alnar eller meter, gårdsägarens initialer, årtal och/eller riktningspil. Milstolpar och vägmärken är vanligen uppställda i ett postament av sten. Om endast postamentet återfinns används egenskapsvärdet postament.

Egenskapstyp: Typ

Egenskapsvärde: Milstolpe
Vaghållningssten
Övrig

Egenskapstyp: Material

Egenskapsvärde: Järn
Sten
Trä
Postament

Tidigare sakord: Milstolpe, Vaghållningssten, Vägmärke annat

Antikvarisk bedömning: Milstolpe registreras som fast fornlämning. Även postament till milstolpe där milstolpen saknas registreras som fast fornlämning. Vaghållningssten registreras som fast fornlämning om den har någon form av målad eller ristad inskription av vilken funktionen framgår samt om den står kvar på ursprunglig plats. Även andra vägmärken av ålderdomlig typ och stående på ursprunglig plats registreras som fast fornlämning.

Övrigt

Används endast för företeelser som inte går att placera in under någon av övriga lämningstyper.

Tidigare sakord: Övrigt, Ruin annan/ruinkulle

I det analoga Fornminnesregistret fanns ett antal stående och fortfarande använda byggnader registrerade. Under arbetet med lämningstyper, definitioner osv. har följande inte bearbetats.

Byggnad annan

Definition: Avser byggnad av stort kulturhistoriskt värde.

Kommentar: Kan även avse tidigare registrerade byggnader.

Byggnadsminne

Definition: Lagskyddad märklig byggnad i privat ägo.

Kommentar: Enligt beslut sker fr.o.m. säsongen 1996 ingen nyregistrering av byggnadsminnen i Fornminnesregistret.

Hembygdsgård

Definition: Område eller tomt med äldre gård/gårdar eller stuga/stugor, oftast med samlingar av möbler, redskap och andra föremål.

Statligt byggnadsminne

Definition: Lagskyddad märklig byggnad i statlig ägo.

Kommentar: Tidigare benämnd byggnadsminnesmärke. Enligt beslut sker fr.o.m. säsongen 1996 ingen nyregistrering av statliga byggnadsminnen i Fornminnesregistret.

I samband med konverteringen från den äldre databasen till FMIS databas lades två lämningstyper till. Dessa lämningstyper har och skall enbart användas för det, vid FMIS införade, befintliga digitala materialet.

Obestämbär användes för de poster som inte gick att konvertera automatiskt utan som måste kontrolleras och föras till rätt lämningstyp manuellt. Exempel är t.ex. Kåatomt. Det kan finnas stalotomter som sakordats som Kåatomt.

Sammanförd användes för sådana poster som hade flera olika sakord men som inte skulle konverteras till någon sammansatt lämningstyp, t.ex. kan man ha registrerat 1 härd, 1 strandskoning och 1 torplämning som ett område och inte gett de olika lämningarna egna undernummer (egna identiteter) så som man skulle ha gjort.

Sammansatta lämningstyper

De sammansatta lämningstyperna används för områden med flera lämningar av en eller flera lämningstyper som inte bara har ett rumsligt samband utan som också bedöms ha ett samband kronologiskt och funktionellt.

Blästplats

Definition: Lokal med minst två lämningar efter järnframställning.

Kommentar: För att termen blästplats ska få användas måste blästbrukslämning ingå i området. Avståndet mellan lämningarna bör inte överstiga 20 meter (i undantagsfall mera om ett funktionellt och kronologiskt samband finns mellan lämningarna)..

Ingående lämningstyper: Bergshistorisk lämning övrig, Blästbrukslämning, Husgrund, förhistorisk/medeltida, Kolningsanläggning, Smideslämning, Övrig

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Boplats

Definition: Plats där man under förhistorisk tid vistats och där föremål, råämnen för bearbetning, byggnadslämningar, byggmaterial och/eller avfall lämnats kvar på marken.

Kommentar: Ibland bildas tjocka lager, med inblandning av sot och kol. För dessa lämningar används även egenskapsvärdet kulturlager. Jfr Fyndplats. De ingående lämningarna ska ha bedömts höra samman kronologiskt och funktionellt. Avståndet mellan lämningarna ska inte överstiga 20 meter.

Egenskapstyp: Fyndmaterial (flervärd)

Egenskapsvärden:

- Ben/horn
- Bränd lera/lerklining
- Flinta
- Glas
- Grönsten
- Hälleflinta
- Keramik
- Kulturlager
- Kvarts
- Kvartsit
- Metall
- Skiffer
- Skärvsten
- Trä
- Övrig bergart/mineral
- Övrigt

Ingående lämningstyper: Blästbrukslämning, Boplatsgrop, Boplatslämning övrig, Boplatsvall, Brunn/kallkälla, Brytningsyta, Husgrund förhistorisk/medeltida, Hägnad, Härd, Kokgrop, Smideslämning, Stenröjd yta, Stalotomt, Skärvstenshög, Terrassering, Tomtning.

Tidigare sakord: Boplatslämning, Boplatslämning annan, Boplats utan synlig anläggning, Kulturlager övrigt, Skärvstensförekomst.

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

OBS! Lämningstypen Boplats kan, till skillnad från alla andra lämningstyper, både ha ingående lämningstyper och egenskapsvärden.

Fiskeläge

Definition: Plats som utgjort bas för fiske, med lämningar efter anläggningar för båtar, fiskberedning m.m., ofta även husgrunder efter bostadshus och förråd.

Kommentar: För att termen Fiskeläge ska få användas måste Husgrund, historisk tid, Tomtning eller Gistgård ingå i området. Antalet lämningar måste vara minst två och avståndet mellan lämningarna ska inte överstiga 20 meter.

Ingående lämningstyper: Båtlänning, Förtöjningsanordning, Gistgård, Hamnanläggning, Husgrund förhistorisk/medeltida, Husgrund historisk tid, Hägnad, Labyrint, Ristning, medeltid/historisk tid, Stenugn, Tomtning.

Antikvarisk bedömning: Se respektive lämningstyp.

Fångstgropssystem

Definition: Lokal med minst fem fångstgropar där det av terrängförhållanden framgår att groparna bildar en funktionell enhet.

Kommentar: I ett fångstgropssystem kan det inbördes avståndet mellan groparna överstiga 50 meter om det av topografin och sammanhanget framgår att groparna hör ihop.

Ingående lämningstyp: Fångstgrop

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Färdvägssystem

Definition: Lokal bestående av minst två färdvägar med ett inbördes avstånd av högst 20 meter eller en färdväg med minst en förgrening.

Ingående lämningstyp: Färdväg

Antikvarisk bedömning: Se lämningstypen Färdväg.

Gravfält

Definition: Lokal med minst fem förhistoriska gravanläggningar med ett inbördes avstånd av högst 20 meter.

Ingående lämningstyper: Flatmarksgrav, Grav markerad av sten/block, Grav - uppgift om typ saknas, Grav övrig, Gravhägnad, Gravklot, Hög, Järnåldersdös, Röse, Stenkistgrav, Stenkammargrav, Stenkrets, Stensättning.

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Grav- och boplatsområde

Definition: Lokal med minst fem lämningar med ett inbördes avstånd av högst 20 meter vilka utgörs av förhistoriska gravar och lämningar av boplatsskara.

Kommentar: Boplatslämningarna ska utgöra ett markant inslag för att termen Grav- och boplatsområde ska användas. Boplatslämningarna och gravarna ska också ha ett kronologiskt samband.

Ingående lämningstyper: Boplat, Boplatsgrop, Boplatslämning övrig, Boplatsvall, Flatmarksgrav, Grav markerad av sten/block, Grav -uppgift om typ saknas, Grav övrig, Gravhägnad, Gravklot, Husgrund förhistorisk/medeltida, Hägnad, Härd, Hög, Järnåldersdös, Kokgrop, Röse, Skärvestenshö, Stalotomt, Stenkammargrav, Stenkistgrav, Stenkrets, Stenröj yta, Stensättning, Terrassering.

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Gruvområde

Definition: Lokal med minst två lämningar med anknytning till verksamhet kring gruva.

Kommentar: Gruvhål måste ingå bland lämningarna för att termen Gruvområde ska få användas. Avståndet mellan lämningarna bör inte överstiga 20 meter.

Ingående lämningstyper: Bergshistorisk lämning övrig, Dammvall, Dike/ränna, Gruvhål, Husgrund, förhistorisk/medeltida, Husgrund, historisk, Uppfordringsanläggning.

Antikvarisk bedömning: Se respektive lämningstyp.

Hammarområde

Definition: Lokal med minst två lämningar med anknytning till verksamhet kring hammare.

Kommentar: För att termen Hammarområde ska få användas måste lämningar efter en hammare ingå i området. Avståndet mellan lämningarna bör inte överstiga 20 meter.

Ingående lämningstyper: Bergshistorisk lämning övrig, Dammvall, Dike/Ränna, Hammare/smedja, Husgrund, förhistorisk/medeltida, Husgrund, historisk.

Antikvarisk bedömning: Se respektive lämningstyp.

Hamnområde

Definition: Skyddat område med olika konstruktioner där fartyg och båtar har ankrat och förtöjt för t.ex. lastning och lossning och för att invänta lämplig väderlek.

Kommentar: Hamnanläggning måste ingå i området för att termen Hamnområde ska få användas. Antalet lämningar måste vara minst två och avståndet mellan lämningarna bör inte överstiga 20 meter.

Ingående lämningstyper: Ballastplats, Förtöjningsanordning, Hamnanläggning, Husgrund, förhistorisk/medeltida, Husgrund, historisk tid

Antikvarisk bedömning: Hamnområde som på grund av strandförskjutning är beläget ovanför nuvarande strandlinje registreras som fast fornlämning. Likaså registreras hamnområde med kulturlager eller konstruktioner under vatten som fast fornlämning.

Hyttområde

Definition: Lokal med minst två lämningar med anknytning till verksamhet kring ugn för framställning av metall ur bergmalm.

Kommentar: För att termen Hyttområde ska få användas måste lämningar efter en hytta ingå i området. Avståndet mellan lämningarna bör inte överstiga 20 meter.

Ingående lämningstyper: Bergshistorisk lämning övrig, Dammvall, Dike/Ränna, Husgrund, förhistorisk/medeltida, Husgrund, historisk, Hyttlämning.

Antikvarisk bedömning: Se respektive lämningstyp.

Hytt- och hammarområde

Definition: Lokal med minst två lämningar med anknytning till verksamhet kring hammare och ugn för framställning av metall ur bergmalm.

Kommentar: För att termen Hytt- och hammarområde ska få användas måste lämningar efter en hytta och en hammare ingå. Avståndet mellan lämningarna bör inte överstiga 20 meter.

Ingående lämningstyper: Bergshistorisk lämning övrig, Dammvall, Dike/Ränna, Hammare/smedja, Husgrund, förhistorisk/medeltida, Husgrund, historisk, Hyttlämning.

Antikvarisk bedömning: Se respektive lämningstyp.

Hägnadssystem

Definition: Lokal med minst två hägnader med ett inbördes avstånd av mindre än 20 meter eller en hägnad med minst en förgrening.

Kommentar: Termen används för områden där hägnader är den dominerande lämningstypen men inom dessa system förekommer ibland även t.ex. lämningar efter fossil åker.

Ingående lämningstyper: Hägnad, Fossil åker, Röjningsröse

Antikvarisk bedömning: Se respektive lämningstyp.

Hällmålning

Definition: Yta, på fast berg eller block, med en eller flera målade figurer eller färgfält.

Kommentar: Avser förhistoriska hållmålningar. OBS! Den sammansatta lämningstypen Hållmålning ska alltid användas, oavsett antal målningar, dvs. även för FMI-enheter bestående av ett enstaka färgfält eller en enstaka djurfigur.

Ingående lämningstyp: Hållbild

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Hällristning

Definition: Yta, på fast berg eller block, med en eller flera ristade, huggna, knackade eller slipade figurer eller obestämbara figurer och linjer.

Kommentar: Avser förhistoriska hållristningar. Jfr Bildristning, Ristning, medeltid/historisk tid, Runristning. OBS! Den sammansatta lämningstypen Hällristning ska alltid användas, oavsett antal ristningar, dvs. även för FMI-enheter bestående av en enstaka skålgrop eller en cirkelfigur.

Ingående lämningstyp: Hållbild

Antikvarisk bedömning: Registreras som fast fornlämning.

Metallindustri/järnbruk

Definition: Lokal med lämningar efter industriell anläggning för metallframställning och/eller metallförädling.

Kommentar: Avser lokaler där metallförädlingen varit det primära men där denna verksamhet kan ha dragit till sig annan verksamhet. Spår efter andra verksamheter kan t.ex. omfatta lämningar efter såg och kvarnlämningar. Ibland finns lämningar efter gemensamhetsbyggnader såsom skola och handelsbod. Avståndet mellan lämningarna bör inte överstiga 20 meter. Avser inte lämningar efter enbart verksamhet kring hammare (jfr Hammare/smedja, Hammarområde) eller kring ugn för framställning av metall (jfr Hyttlämning, Hyttområde). Jfr även Hytt- och Hammarområde.

Ingående lämningstyper: Bergshistorisk lämning övrig, Dammvall, Dike/Ränna, Hammare/smedja, Husgrund, förhistorisk/medeltida, Husgrund, historisk tid, Hyttlämning, Industri övrig, Kvarn, Park-/trädgårdsanläggning, Slott/herrgård.

Antikvarisk bedömning: Se respektive lämningstyp.

Område med flottningsanläggningar

Definition: Område med lämningar och spår efter timmerflottning.

Kommentar: För att termen Område med flottningsanläggningar ska få användas måste Flottningsanläggning ingå i området. Antalet lämningar måste vara minst två och avståndet mellan lämningarna ska inte överstiga 20 meter.

Ingående lämningstyper: Flottningsanläggning, Dammvall, Hamnanläggning, Husgrund, historisk tid

Antikvarisk bedömning: Se respektive lämningstyp.

Område med fossil åkermark

Definition: Lokal med olika typer av åkerbrukets lämningar.

Kommentar: Termen används för områden där lämningar av fossil åker är den dominerande lämningstypen men inom dessa områden kan även t.ex. lämningar efter hägnadssystem förekomma. Antalet lämningar måste vara minst två och avståndet mellan lämningarna ska inte överstiga 20 meter.

Ingående lämningstyper: Hägnad, Fossil åker, Röjningsröse

Antikvarisk bedömning: Se respektive lämningstyp.

Område med militära anläggningar

Definition: Område med minst två lämningar efter militär verksamhet.

Kommentar: Avståndet mellan lämningarna ska inte överstiga 20 meter.

Ingående lämningstyper: Militär anläggning övrig, Militär mötesplats, Husgrund, historisk tid, Stridsvärn.

Antikvarisk bedömning: Se respektive lämningstyp.

Område med skogsbrukslämningar

Definition: Område med olika lämningar efter skogsbruk.

Kommentar: Antalet lämningar måste vara minst två och avståndet mellan lämningarna bör inte överstiga 20 meter.

Ingående lämningstyper: Husgrund, historisk tid, Kemisk industri, Kolningsanläggning, Naturföremål/-bildning med tradition

Antikvarisk bedömning: Se respektive lämningstyp.

Smidesområde

Definition: Område med minst två lämningar efter smidesverksamhet.

Kommentar: Jfr Hammarområde. Avståndet mellan lämningarna ska inte överstiga 20 meter.

Ingående lämningstyper: Smideslämning, Kolningsanläggning

Antikvarisk bedömning: Se respektive lämningstyp.

Småindustriområde

Definition: Område med olika lämningar efter småskalig industriell verksamhet.

Kommentar: Avser lämningar efter verksamheter av lågteknologisk karaktär. Lokaliseringen har ofta styrts av tillgång till vattenkraft. Ett exempel är ett område med lämningar efter kvarn, såg och vadmalsstamp samt dammvallar och husgrunder. Ett annat exempel är ett område med kalkugnsrester, husgrunder och avfallshögar samt kalkbrott. Antalet lämningar måste vara minst två och avståndet mellan lämningarna ska inte överstiga 20 meter.

Ingående lämningstyper: Brott/täkt, Dike/ränna, Kalkugn, Kolningsanläggning, Kraftindustri, Kvarn, Träindustri, Damnvall, Industri övrig, Textilindustri, Husgrund, historisk tid

Antikvarisk bedömning: Se respektive lämningstyp.

Viste

Definition: Lokal med minst två lämningar vilka är ett resultat av bosättning. Avser lämningar i norra Sverige från främst medeltid och historisk tid.

Kommentar: Någon av följande lämningstyper måste ingå för att termen Viste ska få användas: Kåta, Husgrund, historisk tid eller Härd (om den kan antas vara medeltida eller yngre). Avståndet mellan lämningarna ska inte överstiga 20 meter (i undantagsfall längre avstånd om ett funktionellt och kronologiskt samband finns mellan lämningarna).

Ingående lämningstyper: Kåta, Härd, Förvaringsanläggning, Renvall, Brunn/kalkkälla, Bengömma, Hornsamling, Husgrund, historisk tid, Boplatsgrop, Naturföremål/-bildning med tradition, Stenring, Rengärda, Övrigt.

Antikvarisk bedömning: Se respektive lämningstyp.

Bilaga 1

Riksantikvarieämbetet har redovisat sin tillämpning av KML 2 kap 1§ i ett dokument som fastställdes den 17 december 2002. Bilaga 1 består av beslutstexten. Den antikvariska bedömningen för olika lämningstyper listas ovan. Den bilaga som det hänvisas till i beslutstexten är lämningstypslistan inklusive antikvariska bedömningar.

Antikvarisk bedömning vid registrering i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister

Beslut

Riksantikvarieämbetet beslutar att den antikvariska bedömningen som anges i bilaga (Antikvarisk bedömning vid registrering i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister 2002-12-17) skall tillämpas vid registreringen av fornlämningar i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister.

Registrering av kända fasta fornlämningar får begränsas med utgångspunkt i de antikvariska bedömningar som anges i bilagan.

Bakgrund och motivering

I Riksantikvarieämbetets fornminnesregister har fasta fornlämningar registrerats enligt bilaga. I bilagan redovisas definitioner, eventuella kommentarer och eventuella egenskapsvärden för varje lämningstyp.

Under rubriken Antikvarisk bedömning i bilagan redovisas antikvarisk status, dvs. om en lämning bör registreras som fast fornlämning eller ej, enligt Riksantikvarieämbetets tillämpning.

Lagen om kulturminnen m.m. (KML 1988:950) 2 kap. 1§ anger vad som utgör fasta fornlämningar. Den närmare tolkningen av vad som skall hänföras till fast fornlämning förutsätts utvecklas över tiden och ett riktmärke i sammanhanget är den tillämpning som utvecklats ur Riksantikvarieämbetets fornminnesinventeringar för den ekonomiska kartan, en verksamhet som pågått sedan slutet av 1930-talet. Innehållet i inventeringarna har under årens lopp vidgats. Detta har inneburit att antalet registrerade kategorier av såväl fasta fornlämningar som övriga kulturlämningar har ökat, under senare decennier framför allt med många lämningar från historisk tid. Det gäller lämningar bl.a. efter småskalig industriell verksamhet, såsom tjärdalar, sågar, kvarnar m.m., kustanknutna eller maritima lämningar, såsom tomtningar och övergivna fiskelägen, den samiska kulturens lämningar, såsom kåtatomter och förvaringsanläggningar etc. Dessa senare tillkomna kategorier har alltså registrerats i fornminnesregistret men inte genomgående som fast fornlämning.

I 2 kap. 1§ anges att: *Fasta fornlämningar är följande lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna. ...*

Uttrycket *forntider* är ett kronologiskt kriterium, som innebär att tidsdimensionen kan tolkas flexibelt och att någon åldersgräns (förutom 100 år för skeppsvrak) inte existerar.

Äldre tiders bruk har setts som ett funktionskriterium och avser dels lämningar till vilka metoder, tekniker och brukningsätt som inte är aktuella idag kan knytas, dels naturbildningar till vilka ålderdomliga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen är knutna samt lämningar efter äldre folklig kult.

Varaktigt övergivna är ett övergivenhetskriterium och gäller alla typer av lämningar och avser en lämningens ursprungliga funktion. Bedömningen kan dock ibland vara svår att göra när lämningar har snarlika eller sekundära funktioner, detta kan gälla för t.ex. lämningstyperna Bro och Färdväg.

Eftersom fler och fler typer av lämningar har kommit att ingå i diskussionen om vad som bör registreras i fornminnesregistret har en selektion gjorts inom vissa lämningstyper. Detta innebär att alla kända fasta fornlämningar inte är registrerade i fornminnesregistret. Selektionen har gjorts utifrån ett antal värderingskriterier så att lämningstypen registrerats endast i de fall den klart uppfyllt något eller flera av dessa värderingskriterier. De två mest grundläggande värderingskriterierna är *preparatsvärdet* eller det vetenskapliga värdet och *upplevelsevärdet* eller det pedagogiska/sociala värdet.

Av dessa anses *preparatsvärdet* vara den primära värderingsgrunden. En välbevarad eller orörd lämning har ett högt preparatsvärde, medan en skadad lämning kan sägas ha ett lågt eller åtminstone ett jämförelsevis lägre preparatsvärde. Preparatsvärdet kan också sägas stå i relation till det rådande kunskapsläget om lämningstypen i fråga, ju mindre vi vet om lämningen desto större är preparatsvärdet.

Även *upplevelsevärdet* är beroende av om lämningen är välbevarad eller ej, då en välbevarad och tydlig lämning generellt sett kan anses ha ett större upplevelsevärde än en skadad.

Förutom dessa preparats- och upplevelsevärden har andra kompletterande värderingskriterier, både av kvantitativ och kvalitativ art, använts vid bedömningarna. Ett värde som beaktats är *förekomst* eller *frekvens*, dvs. om lämningen är vanlig eller sällsynt. Är den vanligt eller mycket vanligt förekommande kan det vara ett skäl att inte registrera lämningen. Ett exempel på en lämning där förekomst eller frekvens beaktats är kolbotten efter resmilla, en fornlämning som i huvudsak inte registrerats alls.

Ytterligare ett värderingskriterium är *förekomst av andra kompletterande källor* rörande lämningstypen i fråga, förutom den kunskapskälla som lämningen i sig kan utgöra. Exempel på detta är sentida torplämningar och fäboddar från 1800- och 1900-talet, där det i de flesta fall finns gott om kartor, arkivalier, litteratur, fotografier och

kanske muntliga uppgifter, som minskar värdet av lämningen i sig som kunskapskälla. Men kompletterande källor används även för att verifiera att en lämning utgör ett spår från forna tider och/eller har tillkommit genom äldre tiders bruk.

Även *miljösammanhanget* kan utgöra ett kriterium, dvs. är lämningen uttryckt ur sitt ursprungliga sammanhang eller har den något att berätta i relation till andra lämningar. Är lämningens miljöförankring stark eller svag? Relationen mellan delarna, de enskilda objekten, och helheten, kulturlandskapet, kan ofta vara viktig. Lämningstypen Gistgård är ett exempel där miljösammanhanget varit avgörande för bedömningen om registrering som fast fornlämning skall göras.

I tämligen sällsynta fall har även ett *märklighetskriterium* beaktats, dvs. om en enstaka lämning som vid tillämpningen vanligtvis inte bedöms utgöra fast fornlämning har en särskilt märklig bakgrund, historia, konstruktion osv. har den ändå bedömts som fast fornlämning.

.....

Beslut i detta ärende har fattats av riksantikvarien Erik Wegraeus efter föredragning av antikvarien Anna-Lena Olsson. I den slutliga handläggningen har också deltagit överantikvarien Christina von Arbin, avdelningschefen Birgitta Johansen, biträdande avdelningschefen Ivar Eklöf, enhetschefen Peter Norman samt verksjuristen Kristina Lindskog.

Erik Wegraeus

Anna-Lena Olsson

Bilaga

Antikvarisk bedömning vid registrering i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister
2002-12-17.